

د ن
173

پندنامہ

تصنیف حضرت شیخ فرید الدین عطار رضی اللہ تعالیٰ عنہ
تخنیف: مولانا بشیر احمد سیالوی جامعہ الایمہ صنویہ (پک سوامی)

مکتبہ قادریہ
جامعہ نظامیہ رضویہ
اندرون لوہاری روازہ لاہور

7-ن + 173

پندنامہ

تصنیف: حضرت شیخ فرید الدین عطار غنی اللہ تعالیٰ عنہ
تخشیہ: مولانا بشیر احمد سیالوی جامعہ اسلامیہ رضویہ پک سوات

منہج قادیان
جامعہ نعتیہ رضویہ، اندرون لوہاری روازہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

حضرت شیخ فرید الدین عطار قدس سرہ

60288

نام: محمد بن ابوبکر، ابراہیم بن اسحاق، کنیت: ابو حامد اور ابوطالب، لقب: فرید الدین عطار
آپ کے نام اور کنیت سے تو کم لوگ ہی واقف ہیں، مگر آپ کا لقب ہر عوام و خواص کی زبان پر ہے۔ آپ کے زرین اقوال اور
پند و نصائح کا مجموعہ ہر دور میں ہر طبقہ کے لوگوں میں مقبول رہا ہے۔ دینی اور دنیوی دونوں طرح کے نصح کو جمع کیا آپ اپنی کتاب
”پندنامہ کے آخر میں فرماتے ہیں۔“

اہل دین ایس قدر کافی بود اہل دنیا را ہمیں دانی بود،

آپ کا خاندانی مشغلہ عطاری تھا، اسی وجہ سے آپ عطار مشہور ہوئے، آپ کے ترک دنیا اور راغب الی اللہ ہونے کے بارے
میں مولانا جامی رحمۃ اللہ علیہ تحریر فرماتے ہیں کہ آپ ایک دن اپنی دکان پر تشریف فرما تھے کہ ایک درویش آیا اور اس نے دکان کے
سامنے کھڑے ہو کر چند بار شیاً اللہ کہا (یعنی خدا کے نام پر کچھ دو) آپ اس وقت کام میں سخت مصروف تھے، اس لیے درویش کی طرف
کوئی توجہ نہ دے سکے۔ درویش نے حضرت شیخ کو مخاطب کرتے ہوئے فرمایا کہ اے خواجہ چگونہ خواہی مرد (یعنی اے شیخ تم مرگے کیسے؟)
شیخ نے فوراً جواب دیا ”جیسے تم مر گے“ اس پر درویش نے کہا کہ واقعی تم میری طرح مر گے، تو شیخ نے کہا کہ ہاں۔ درویش کے ہاتھ
میں لکڑی کا پیالہ تھا، وہ اپنے سر کے نیچے رکھا اور کہا ”اللہ“ اس کے بعد لوگوں نے دیکھا کہ درویش اپنی جان جان آفریں کے سپرد کر چکا
ہے۔ یہ واقعہ شیخ کے دل پر اس قدر اثر انداز ہوا کہ آپ تمام دنیوی مشاغل کو چھوڑ کر راہ حق میں نکل کھڑے ہوئے اور پھر وہ کمال حاصل کیا
کہ عارف رومی رحمۃ اللہ علیہ جیسے بزرگ بھی معارف و حقائق کے حصول میں آپ کو اپنا مقتدا مانتے ہوئے بر ملا فرماتے ہیں۔“

عطار روح بود سنانی دو چشم او ما ز پے سنانی و عطار آمدیم

مولانا روم علیہ رحمۃ القیوم فرماتے ہیں کہ جب میں نے بلخ سے نیشاپور کا سفر کیا، تو وہاں شیخ سے میری ملاقات ہوئی۔ آپ اس وقت
بڑھاپے کی حالت میں تھے۔ آپ نے اپنی ایک کتاب ”اسرار نامہ“ مجھے عطا فرمائی، جس نے ہر موقع پر میری رہنمائی کی۔ آپ حضرت مجدد الدین
بغدادی رحمۃ اللہ علیہ کے مرید تھے۔ الغرض ہر دور کے علما و صلحانے آپ کی تصانیف سے رہنمائی حاصل کی اور کرتے رہیں گے۔
وصال: مولانا جامی رحمۃ اللہ علیہ کی تفسیح کے مطابق آپ کا وصال ۷۷۷ھ تا تاریخوں کے ہاتھوں ہوا اور درجہ شہادت
پر فائز ہوئے، اس وقت آپ کی عمر شریف ایک سو چودہ برس تھی۔

فقیر ابوالسعید محمد بشیر احمد سیالوی

رمضان المبارک ۱۳۹۸ھ

صدر مدرس جامعہ اسلامیہ رضویہ، جامع مسجد چک سواری (میرپور) آزاد کشمیر

اگست ۲۰۱۸ء

۳
 نہ حمد، تعریف۔ مگر خاص، جس کے لیے آتا ہے۔ خدا، دراصل خود آ، تا یعنی جو بذاتہ موجود ہو۔ صاحب اور مالک کے معنی میں استعمال
 ہے۔ را بمعنی برائے ایمان، ان تمام چیزوں کو

سزا والوں سے لے آدم،
 حضرت ابراہیم علیہ السلام کا
 نام طوفان سیلاب، تند و تیز
 ہوا، یہاں پہلا معنی مراد ہے۔
 نجات، خلاصی، نوح، آپ کو
 آدم نانی بھی کہتے ہیں۔ لہٰذا قرآن
 حکم، تہر غضب، باد، ہوا۔
 تاکف ربط کے معنی میں ہے۔
 سزا، بدی کی جزا، قوم عاد،
 حضرت ہود علیہ السلام کی امت۔

در حمد باری تعالیٰ عز اسمہ

آنکہ ایماں داد مشت خاک را
 داد از طوفان نجات او نوح را
 تا سزائے کرد قوم عاد را
 با خلیشش تا را گلزار کرد
 کرد قوم لوط را زیر و زبر
 پیشہ کارش کفایت ساختہ
 ناقہ را از سنگ خار ابر کشید
 در کف داود آہن موم کرد
 شد مطیع خانش دیو و پری
 ہم زیوشن لقمہ با حوت داد
 دیگرے راتاج بر سر می نہد
 عالمے را در دے ویراں کند
 نیست کس را زہرہ چون و چو را

حمد بے حمد خدائے پاک را
 آنکہ در آدم و مید او روح را
 آنکہ فرماں کرد قہرش باد را
 آنکہ لطف خویش را اظہار کرد
 آں خداوندے کہ ہنگام سحر
 سوئے او خصمے کہ تیر انداختہ
 آنکہ اعدا را بدربار کشید
 چون عنایت قادر و قیوم کرد
 با سلیمان داد ملک و سروری
 از تن صابری بکراں قوت داد
 آں یکے را ازہ بر سر می کشد
 اوست سلطان ہرچہ خواہد آں کند
 ہست سلطانی مسلم مر او را

بے لطف

۴
 حضرت ابراہیم کا
 لقب، ناز۔
 آگ، گلزار۔
 باغ، شہ ہنگام، دست۔
 سحر، رات کا آخری حصہ، زیر زبر
 نیچے اور پوزخنی تیز زمین لٹ دیگا۔
 لہٰذا اعلیٰ مع دشمن بدربار دریا میں
 درازند ناقہ اونٹنی، سنگ خار،
 سخت پتھر، کشید، باہر نکالا۔
 لہٰذا عنایت، مہربانی، قادر،
 قدرت والا، یہ دونوں اسماء الہیہ
 میں سے ہیں۔ کف، پھیلنے، آہن
 لوہا، ملک، حکومت، سروری،
 سرداری، یعنی منصب نبوت۔

مقطع فرمانبردار، خاتم، انگوٹھی، دیو، جن، پری، جنوں کی وہ عورتیں جو نہایت ہی حسین ہوتی ہیں لہٰذا تن جسم، صابری، حضرت ایوب کا لقب، کمر، کرم، جمع، کمرے، قوت،
 فوری، لغز، نوار، عورت، پھیلنے، سلطان، بادشاہ، عالم، جتان، دنے، ایک لفظ یاد دہش کے لیے، ویراں، تباہ، معدوم، لہٰذا سلطانی، بادشاہی، تسلیم، تسلیم کی ہونے کا نام
 ہوتی، مراد، اسی کے لیے دراصل مراد ہے، زہرہ، پہلا حرف مفتوح، طاقت، چوں، کیسے، چیرا، کیوں۔

فائدہ۔ یہ مندرجہ ضمیمہ سوزا کی زبان انبیا اور دوسرے مہرہ میں شیعہ پندار سے لطف مشورہ ذکر ہے۔ علم جو سطلہ۔ باب۔ دروازہ

دریہ شہر۔ حیران کس۔ تمام انسانوں سے بہتر علم چچا (۵) فضیلت بزرگی ائمہ اہل بیت۔ مجتہدین مجتہد کی بیع دین میں کوشش

آں یکے کان جیار و حلم بود	واں دگر باب مدینہ علم بود
آں رسول حق کہ خیر الناس بود	عم پاکش حمزہ و عباس بود
ہر دم از ماصد و رود و صد سلام	بر رسول و آل و اصحابش تمام

در فضیلت ائمہ دین مجتہدین

آں امامانے کہ کردند اجتهاد	رحمت حق بر روان جملہ باد
بو حنیفہ بد امام با صفتا	آں سراج امتان مصطفیٰ
باد فضل حق فترین جان او	شاد باد ارواح شاگردان او
صاحبش بو یوسف قاضی شدہ	وز محمد ذوالمین راضی شدہ
شافعی اور پس و مالک یاز قر	یافت ذبشاں دین احمد زبیر فر
احمد حنبل کہ بود او مرد حق	در ہمہ چیز از ہمہ برودہ سبق
روح شاں در صدر جنت شاد باد	قصر دین از علم شاں آباد باد

مناجات بجناب مجیب الدعوات

بادشاہ حبرم مارا در گزار	ما گنہگاریم و تو آمرزگار
تو نیکو کاری و مایہ کردہ ایم	جرم بے اندازہ بے حد کردہ ایم
سالہا در بند عصیاں گشتہ ایم	آخر از کردہ پشیمان گشتہ ایم
دائماً در فسق و عصیاں ماندہ ایم	ہمقرین نفس و شیطان ماندہ ایم
روز و شب اندر معاصی بودہ ایم	غافل از امر و نواہی بودہ ایم
بے گنہ نگذشت بر ما ساعتے	با حضور دل نہ کردم طاعتے
بر در آمد بندہ بگرنجیت	آبروئے خود بعصیاں رنجیت
مغفرت دارد امید از لطف تو	زانکہ خود فرمودہ لا تقنطوا
بحر الطاف تو بے پایاں بود	تا امید از رحمت شیطان بود

کرنے والا سال ۱۰۰۰ استنباط کرنا والا
اجتہاد کوشش، روان، روح،
باور ہو۔ ابو حنیفہ امام اعظم حضرت
آپ کی کیفیت ہے۔ نعمان بن ثابت
نام اور سراج الائمہ آپ کا
لقب ہے۔ سراج۔ چراغ۔
قرین۔ ساتھی۔ ارواح۔ روح کی
جمع۔ ابو یوسف اور محمد امام اعظم
رحمۃ اللہ علیہ کے شاگرد ہیں
قاضی فیصلہ کرنے والا۔ ذوالمین
احسان کرنے والا۔ شافعی۔
فقہ کے سبورا امام ہیں اور مسائل
فقہ میں آپ کی تفسیر کی گئی ہے
آپ کا نام ادیس ہے۔ مالک

در۔ اگر فقہ کے نام ہیں امام زفر
امام ابو حنیفہ کے شاگرد ہیں۔
احمد بن حنبل یہ بھی فقہ کے امام
ہیں۔ مرد حق۔ مرد خدا۔ سبق
سبق آگے بڑھ جانا۔ صدر۔
اعلیٰ مقام بشا و خوش۔ قصہ۔
محل۔ مناجات۔ دعا۔ جناب بارگاہ
مجیب الدعوات۔ دعا کو قبول کرنا
بادشاہ اس میں الف مذا کیلئے
یعنی اسے بادشاہ جرم گناہ۔
در گزار معاف کرنا۔ آمرزگار۔
بخشنے والا۔ بلکہ کار نیکی کرنا والا۔
بند۔ تید عصیاں گناہ۔ داما
ہمیشہ فسق۔ نادمانی۔ متوسل سامی

معاصی گناہ۔ آمر حکم۔ نواہی نہیں کی جمع۔ فائدہ۔ امر سے مراد وہ کام ہیں جن کے کرنے کا حکم دیا گیا ہے اور نہی سے مراد وہ کام ہیں جن سے منع کمال ہے۔ سابق
ایک سانس۔ حضور دل۔ دل کی توجہ۔ گنجیت۔ بھگا ہوا۔ رنجیت۔ بربادی توئی۔ لا تقنطوا امن رحمۃ اللہ۔ اللہ تعالیٰ کی رحمت سے نا امید نہ ہو۔ بحر۔ سمندر
الطاف۔ جمع لطف مہربانی۔ بے پایاں۔ بے انتہا بے کنار۔

وہ زدن - راستہ روکنا - چشم - امید - لحد - قبر - خاک کئی - یعنی میرا جسم مٹی ہو جائے - جام برہی - میری جاں لے تو - نفس آمارہ - وہ نفس جو برائی کی طرف
 لے کر رہا ہو - عاقل - عقلمند - شاکر - شکر کرنے والا - دانگے - اس کے بعد - قادر - قابو پانے والا - خشم - غصہ - فرو خورد - پی جانا - رستگار آں ،
 رستگار کی جمع ، چھکارہ پانے والا - ابلہ - بے وقوف - دواں - دوڑنے

<p>رحمتت باشد شفاعت خواہ من پیش ازین کاندہ خاکم کنی از جہاں بانور ایسا نم برمی</p>	<p>نفس و شیطان زد کریمارہ من چشم دارم از گنہ یا کم کنی اندر آں دم کز بدن جانم برمی</p>	<p>بے عقل - آمرزیدن - بخشنا - خوب تر - بہت اچھی - توسن ، سرکش گھوڑا - رام - مطیع - خود مندان جمع خوردند عقلمند - تائب - استیغار - قیدی - تاوت - بخوڑی چیز بر سر کرنا - پیشہ - کام - ریاضت - عبادت - کوشش - ییدن - کان مروڑنا ، سزا دینا - وبال - بسبب - تا تاکہ - سلامت ماند - امن میں رہے - جمع - تمام خلق - مخلوق - روگردانیدن - نہ پھیرنا مردمان - جمع مردم لوگ -</p>
--	--	--

در بیان مخالفت نفس آمارہ

<p>وانگھے بر نفس خود دستا در بود باشد او از رستگار ان جہاں کز پئے نفس وہوا باشد دواں خواهد آمرزیدنش آخر خدا می ہم ز درویشی نباشد خوب تر از خوردندان نیکو نام شد صبر بگزین و قناعت پیشہ گیر تا نیندازد ترا اندر وبال از جمیع خلق روگرداندا و گشت بیدار آنکہ اورفت از جہاں تا بیابی مغفرت بروے مگیر نیست این خصلت یکے دیندار را آل جراحات بر وجود خویش کرد در عقوبت کار او زاری بود وز خدائے خویش بیزاری کن ورنہ خوردی زخم بر جان و جگر گرہمی خواہی کہ گردی معتبر</p>	<p>عاقل آں باشد کہ او شاکر بود ہر کہ خشم خود فرو خورد لے جواں آں بود ابلہ ترین مردمان وانگھے بندار آں تاریک رامی گرچہ درویشی بود سخت اے سپر ہر کہ اورا نفس توسن رام شد بر مراد نفس تا گردی اسیر در ریاضت نفس بدر گوش مال ہر کہ خواہد تا سلامت ماند او مردمان را سر بسر در خواب داں آنکہ رنجاند ترا عذرش پذیر حق ندارد دوست خلق آزار را از ستم ہر کو دے را ریش کرد آنکہ در بند دل آزاری بود اے سپر قصد دل آزاری کن خاطر کس را مرخباں اے سپر نام مردم جز بہ نیکوئی مبر</p>	<p>سہر - تمام بیدار جانگے والا - عذر - معذرت - بروئے مگیر - اس پر گرفت نہ کہ خلق آزار - مخلوق کو دکھ دینے والا - خصلت - عادت - ستم - ظلم - ہر کو جس کسی نے - ریش زخمی - جراحات - زخم - بند - بند - عقوبت - آزار - زونا قصد ازارہ - دل آزاری - دل لودکھ دینا - بیزاری لذت - ناطق - دل ہر دون قصد سے فعل نئی سے - یعنی لوگوں کو اچھے الفاظ سے یاد کرنا - معتبر - قابل اعتبار -</p>
---	--	--

بند

بے حد بہت زیادہ۔ رو۔ رفتن مسجد سے
بستہ بندھی ہوئی۔ رستہ۔ چھٹکارا

فعل امر۔ ج۔ نسبت۔ چھوٹی جگہ
پانے والا۔ فائدہ فائدہ کی جمع سے۔ حق طلب۔ سچائی طلب کرنا۔ قید۔

قوت نیکی ندری بد ممکن
روزباں از غیبت مردم بہ بند
ہر کہ از غیبت زبانش بستہ نیست

بر وجود خود دستم بے حد ممکن
تا نہ بینی دست و پائے خود بہ بند
انچنان کس از عقوبت رشتہ نیست

دالا۔ فرمان حکم۔ نسبت
ہونٹ جی زندہ۔ الاموت
نہ مرنے والا۔ دہان۔ منہ
مہر سکوت، خاموشی کی مہر
گفتار مائیں۔ درون۔ اندر
یعنی زیادہ باتیں کرنے سے

در بیان فوائد خاموشی

اے برادر اگر تو ہستی حق طلب
گر خبر داری ز حق لایموت
اے پسر پند و نصیحت گوش کن
ہر کہ را گفتار بسیارش بود
عاقلاں را پیشہ خاموشی بود
خاموشی از کذب و غیبت واجب است
اے برادر جز ثنائے حق مگو
ہر کہ در بند عمارت می شود
دل ز پر گفتن مہرب در بدن
آنکہ سعی اندر فصاحت میکند
روزباں را در وہاں مجوس دار
ہر کہ او بر غیب خود بینا شود

جز بہ فرمان خدا نکشائی لب
بر دہان خود بنہ مہر سکوت
گر نجائے بایدت خاموش کن
دل درون سینہ بہارش بود
پیشہ جاہل سراموشی بود
اہلہ است آل کو بہ گفتن را غیبت است
قول خود را از برائے حق مگو
ہر کہ دار دجملہ غارت می شود
گرچہ گفتارش بود در عدل
چہرہ دل را جراحت می کند
وز خلاق خویش را با یوس دار
روح او را قوتے پیدا شود

انسان کا دل مردہ ہونباتا ہے
خاموشی بجا بلانا کذب
چھوٹا اہلہ بے وقوف
راغب۔ مایل۔ گوش کن سن
خاموشی من۔ چپ رہ۔
عمارت تعمیر۔ جملہ۔ تمام
غارت۔ برباد۔
پر گفتن۔

زیادہ باتیں
کرنا۔
در عدل
عدن کے
موتی۔ عدل

ایک شہر کا نام ہے۔ جس
کے موتی بہت مشہور ہیں
سعی۔ کوشش۔ فصاحت
تیسرے زبان۔ جراحت۔
زخمی۔ زد۔ حب۔
مجوس۔ قیدی۔ مایوس
نا امید۔ بینا۔ دیکھنے والا
قوت۔ طاقت۔
اہل ایمان۔ ایمان والا۔
حصہ۔ کسی کی نعمت کے
زوال کی تمان۔ زیان۔
نقصان۔ ریا۔ دکھلاوہ۔
شمع۔ موم ہستی۔
ضیاء۔ روشنی۔

در بیان عمل خالص

ہر کہ باشد اہل ایماں اے عزیز
از حسد اول تو دل را پاک دار
پاک دار از کذب و از غیبت زبان
پاک گرداری عمل را از ریا

پاک دار دوچار چیز از چار چیز
خوشیتن را بعد از ان مومن شمار
تا کہ ایمانت نیت دور زیاں
شمع ایماں ترا باشد ضیاء

مرد ایمان دار باطنی و السلام
ورندارد و ایمان ضعیف
روح اور ارہ سو افلاک نیست
ہست بے حاصل چو نقش بویا
درجہاں از بندگان خاص نیست
کار او پیوستہ بار و نوق بود

چوں شکم را پاک داری از حرام
ہر کہ دارد این صفت باشد شریف
ہر کہ باطن از حرامش پاک نیست
چوں نباشد پاک اعمال از ریا
ہر کہ را اندر عمل اخلاص نیست
ہر کہ کارش از برائے حق بود

یعنی جس شخص کی غذا پاکیزہ نہ ہو اس کو روحانی ترقی حاصل نہیں ہوتی۔ اعمال۔ عمل کی جمع، کام۔ بے حاصل۔ بے فائدہ۔ بویا۔ بوری۔ اخلاص۔ وہ کام جس میں خدائی رضا مقصود ہو۔ کار۔ کام۔ پیوستہ۔ ہمیشہ۔ سیرت۔ عادت۔ خصلت۔ عادت۔ زبان۔ نقصان۔ بر ملا۔ بر سرعام۔ خنداں۔ ہنسنے والا۔ بیگماں۔ بیشک۔ ہیبت۔ رعب۔ باز پھر۔

در سیرت ملوک

پادشاہاں را ہی دارد زبان
بیگماں در ہیبتش نقصان بود
پادشاہاں را ہی سازد حقیر
خوشیستن را شاہ بے ہیبت کند
میل او سوائے کم آزاری بود
تاز عدلش عالمے گردند شاد
سود نکند مرد را گنج و سپاہ
دور نبود گر رود ملکش ز دست
باشد اندر مملکت شہ را بقا
بہر او بازند صد جاں سرسری

چا خصلت اے برادر درجہاں
پادشہ چوں بر بلاختہاں بود
باز صحبت داشتن با ہر فقیر
بازتاں بسیار اگر خلوت کند
ہر کہ را فرجہاں داری بود
عدل باید پادشاہاں را و داد
گر کند آہنگ ظلمے پادشاہ
بازتاں شاہے کہ در خلوت نیست
چونکہ عادل باشد و مہمبوں لقا
چوں کند سلطان کرم بالشکری

صحبت۔ مجلس۔ بے سازد۔ بناتی ہے۔ حقیقت۔ دلیل خلوت۔ علیحدگی۔

بے ہیبت۔ بے رعب۔ فر۔ رعب و دہ۔ جہان داری۔ بادشاہی، میل۔ رغبت۔ کم آزاری۔ تکلیف نہ دینا۔ داد۔ انصاف۔ شاد۔ خوش۔ فائدہ۔ قرآن پاک میں بھی عدل کا حکم دیا گیا ہے۔ اعدا و اھو اقرب للفقہ۔ آہنگ۔ ارادہ۔ سود۔ نفع۔ گنج۔ خزانہ۔ سپاہ۔ لشکر خلوت۔ علیحدگی۔ یعنی پادشاہ کا عورتوں سے زیادہ مستوں ہونا ملک کے زوال کا سبب ہے۔

در بیان حسن خلق

ہر کہ این دارد بود مرد جلیل
خلق را دادن جواب با صواب
اہل علم و حلم را دارد عزتیز

چا چیز آمد بزرگی را دلیل
علم را اعزاز کردن بے حساب
ہر کہ دارد دانش و عقل و تمیز

مہمبوں مبارک۔ اتنا۔ ملاقات۔ بقا۔ ہمیشگی۔ لشکری۔ سپاہی۔ بازند۔ زبان کرتے ہیں۔ سرسری۔ بغیر سوچ سمجھ کے کام کرنا۔ دلیل۔ نشانی۔ جلیل۔ بزرگ۔ اعزاز کردن عزت کرنا۔ خلق۔ مخلوق۔ جواب۔ صواب۔ درست جواب یعنی منہ اور نرم ظلم کرنا۔ دانش۔ دانائی۔ حلم۔ حوصلہ۔

دیگر آں باشند کہ جوید وصل و دست اے برادر گرجو داری تمام ہر کہ باشد تلخ گوی و ترش رے ہر کہ از دشمن نباشد پُر حذر در میان دوستان مسرور باش در جوار خود عدو را رہ دہ بامحباں باش دائم ہمنشین اے پسرتد بیرہ را تو شہ کن	زانکہ از دشمن حذر کردن نکوست ز تم و شیریں گوی بامردم کلام دوستاں ازوے بگرداندرے عاقبت بیند ازو رنج و ضرر گر خبر داری ز دشمن دور باش از برائے آنکہ دشمن دور بہ تا توانی روئے اعدا را مبین پس حدیث این دال یک گوشہ کن
--	--

کھٹے جڑے دال رو - حذر
پُر حذر پر خوف - مانت
آخر کار ضرر نقصان
مسرور خوش - جوار
پُر دس - عدد دشمن محبان
محب کی جمع - دوست
ہمنشین - میٹھے والا - تدبیر
رائے - توشہ - راستے کا خرچ
خواب - ہلکات - ہلاک کرنے
دال چیزیں - خطر - خطرہ
قربت - نزدیکی - بدان
بد کی جمع - بُرا - درون
اندر مارے سانپ نقش نگار

در بیان مہلکات

چار چیز ست اے برادر با خطر قربت سلطان و الفت بایداں قرب سلطان آتش سوزاں بود ز ہر دار در دروں دنیا چوں مار می نماید خوب و زیبا در نظر ز ہر ایں مار منقش قاتل ست ہمچو طفلان منگر اندر سرخ و زرد زال دنیا چوں عروس آراست ست مقبول آں مردیکہ شد زین جفت طاق لب بہ پیش شوی خنداں می کند	تا توانی باش زینہا پُر حذر رغبت دنیا و صحبت با زناں بایداں الفت ہلاک جاں بود گرچہ بینی ظاہر شش نقش و نگار بیک از زہر ش بود جاں را خطر باشند از شے دور ہر کو عاقل ست چوں زناں مغرور رنگ و بو لگد در دوروںے شوئے دیگر خواست ست پشت برے کرد و داوش شہ طلاق پس ہلاک از زخم دنداں می کند
---	--

یہی مطلب
بوصورت
ہے
لیکن حقیقت
میں قاتل ہے

زینا - ذب عورت
بک - لین منقش
نقش و نگار دال - مغز
عروس میں آنے والا
زال - بڑھا عورت
عروس - دلہن - فائدہ
اندا عروس دو لہا پر بھی
نوا جاتا ہے مگر اکثر
استعمال دلہن پر ہوتا
سب - شوئی - خاند
مقل مقبول جفت
نوشا - طاق اکبلا
اہل سعادت
نیک بخت لوگ
عزیز - سعادت

در بیان اہل سعادت

شد دلیل نیک بختی چار چیز	ہر کہ ایں چارش بود باشد عزیز
--------------------------	------------------------------

روز کم خور گم چہ صائم نیستی
 اے کہ در خوابی ہمہ شب نابہ روز
 خواب و خور جز پیشہ انعام نیست
 اے سپر بسیار خواہی خفت خیز
 دل دریں دنیائے دون بستن خطا است
 از چہ دل بندی بدنیائے دنی
 ظاہر خود را میار اے فقیر
 طالب ہر صورت زیبا مباحش
 از ہوا بگذر خدا را بندہ شو
 خرقة پشمینہ را بردوش کن
 ایکہ در بر میکنی پشمینہ را
 گرہمی خواہی نصیب از آخرت
 بے تکلات باش و آرائش مجو
 در برت گو کسوت نیکو مباحش
 ہاچو صوفی در لباس صوف باش
 مردہ را بوریافت الیں بود
 مردہ را بود دنیا سود نیست

پہ مخور احس بہائم نیستی
 بہر گور خود چراغے بر فربوز
 خفتگاں را بہرہ از انعام نیست
 مگر خیر داری ز خود بے گفت خیز
 دامن از بے گرتو بر جانی رواست
 چوں نہ جاوید در رے بودنی
 تاکہ گرد باطنت بدر منبر
 در ہوائے اطلس و دیبا مباحش
 زندگی می بایدت در زندہ شو
 شرتے از نامرادی توش کن
 پاک ساز از کینہ اول سینہ را
 زوید کن جاہمائے فاخرت
 ترک راحت گیر و آسائش مجو
 زیر پہلو جامہ خوبت گو مباحش
 در صفتہائے خدا موصوف باش
 زانکہ خستش باقت بالیں بود
 ہرگز نش اندیشہ نابود نیست

پرفروز روشن کر خواب
 سونا اور کھانا انعام نوم کی
 جمع ہے چو پائے بہرہ حصہ
 انعام کھنے دینا۔ یعنی بڑ
 لوگ غفلت کی زندگی بسر
 کرتے ہیں ان کے لیے
 انعام مہلک دوزی نہیں ہے
 دل بستن۔ دل لگانا۔ دون
 کھیندہ۔ دامن بر چیدن
 علیحدگی اختیار کرنا۔ از چہ
 کس لیے۔ دنی۔ کھنہ۔
 حساب دید۔ ہمیشہ۔ بودنی۔
 رہائش۔ اطلس زیبا۔
 عمدہ کپڑوں
 کے نام
 ہیں۔
 ہوا
 نامش
 انسانی۔

در زندہ
 خرقة۔ گدڑی۔ فقیروں کا
 لباس۔ پشمینہ۔ اذن ہ
 بنا ہوا کپڑا۔ در بر۔ بنس
 بدر کرتے۔ دور کر۔ جاہمائے
 فاخرت۔ فخر دار کپڑے
 کسوت۔ لباس
 جامہ خوبت۔ عمدہ کپڑے
 صوف۔ اذن کا بنا ہوا کپڑا
 جو جام طور پر صوف بنتے ہیں
 اسی بنا پر ان کو صوفی کہتے ہیں
 خست۔ اینٹ۔ بالیں۔ سرد۔
 مردہ۔ راہ طاقت پر چلنے
 کام۔ مقصد ہوا خواہش۔

در بیان تواضع و صحبت درویشاں

گر ترا عقل ست یاد آیش قریں
 ہمنشین جزی بدرویشاں مکن
 حبت درویشاں کلید حبت است

باش درویش و بدرویشاں نشیں
 تا توانی غیبت اینشاں مکن
 دشمن اینشاں منزائے لعنت است

والے لوگ۔ تواضع۔ عاجزی۔ حبت۔ محبت۔ کلید۔ چابی۔ منزائے۔ لائق۔ پوشش۔ لباس۔ دلی۔ گدڑی۔ کام۔ مقصد ہوا خواہش۔
 فائدہ: درویش کو نہ لباس کی فکر ہوتی ہے اور نہ مفلوک سے سردہ رودہ رضا مولی کا ستلاشی ہوتا ہے۔

درپے کام و ہوائے خلق نیست
 رہ گجایا بدیدرگاہ خداست
 در دل او غیر درد و داغ نیست
 عاقبت زیر زمین گودی نہاں
 جائے چوں بہرام در گورت بود
 بامتاع این جہاں خوشدل مباش
 گاہ نعمت شاگرد جبار باش

پوشش درویش غیر از دل نیست
 مرد تانہد بفرق نفس پائے
 مرد رہ در بند قصر و باغ نیست
 مگر عمارت را بری بر آسماں
 مگر چو رستم شوکت و زورت بود
 اے پسر از آخرت غافل مباش
 در بلیات جہاں صبار باش

در بیان دلائل شقاوت

جائے و کاہلی سختی بود
 بخت بد را این ہمہ آتار شد
 بیشک از اہل سعادت می شود
 کے تو اند کرد بانفسک جہاد
 در قیامت باشدش ز آتش گذر
 پس بدید گاہ خدا می آر روی
 مرد رہ خط در نیکو نامی کشد
 پس مرد دنیا لہ نفس پلید
 بر خلافتش زندگانی می کشد
 جائے شادی نیست دنیا ہوش دا

چار چیز آتار بد سختی بود
 بیکیتی و ناکسی مر چار شد
 آنکہ در بند عبادت می شود
 بر ہوائے خود قدم ہر کو نہاد
 ہر کہ ساز و در جہاں با خواب خور
 رو بگرداں از مراد و آرزوی
 کامرانی سر بنا کامی کشد
 امر و نہی حق چو داری اے ولید
 ہر کہ نرک کامرانی می کشد
 امر و نہی حق ز قرآن گوش دار

در بیان ریاضت

اے پسر بر خود در راحت بہ بند
 باز شد بروے در دار السلام

مگر ہمی خواہی کہ گودی سر بلت
 ہر کہ بر لبست او در راحت تمام

دنیالہ۔ یعنی اللہ تعالیٰ کے احکام کو غور سے سن۔ دنیا کو عیش و عشرت کی جگہ نہ سمجھو۔ ریاضت۔ محنت کرنا۔ سر بلند۔ اونچا۔ راحت۔ آرام۔ در۔ دروازہ باز شد۔ کھل گئے۔ دار السلام۔ جنت۔

عبادت اور پوجنا
یعنی جو کہ فی خدا کی عبادت
کرتا ہے اس سے بڑھ
کہ جہاں میں کوئی شخص
گمراہ نہیں عزت و جاہ
عزت اور مرتبہ
شائستہ۔ لائق۔ پستی۔
ذلت۔ خاص۔ تن پرستی۔
آرام طلبی۔ قرار۔ ذلیل۔
قریب۔ نزدیکی۔ گوشمال۔
سزا۔ ساکن۔ آرام کرنے
والے۔ بھروسہ۔
صلح۔ بنانے والا۔ لغت
نوار۔ قانع
بھوڑی
چیز پر
سبر
کرنے والا
اکتفا۔ گزار
دریوزہ۔ گذاری۔ بھیک۔
مجاہدات۔ مجاہدہ کی
جمع ہے ہشتت۔
شمیر۔ تلوار۔ جو آج بھوک
ہجو آج نیند۔ مرتب۔
حاصل۔ سلاح۔ ہتھیار۔
اصلاح۔ درستگی۔ دیو۔
شیطان۔ زر۔ سونا۔ سیم۔
چاندی جرب۔ مرغن۔
عقوبت۔ عذاب۔ مضطر۔
بے چین۔ تشریف۔
عزت کرنا۔ خاکساراں۔
خاکسار کی جمع ہے، ذلیل۔

کیست در عالم از و گمراہ تر
خویش را شاکتہ در گاہ کن
مرزا بر تن پرستی می کشد
اے برادر قرب آں در گاہ جوی
گو شمال نفس ناداں ایں بود
نفسک امارہ کے ساکن بود
در جہاں بالقمۃ قانع بود
گر نداری از خدا در یوزہ کن

غیر حق را بہر کہ خواہد اے پسر
اے برادر ترک عزت و جاہ کن
عزت و جاہت سر بہ پستی می کشد
خواہد کہ ہر کہ باشد جاہ جوی
نفس در ترک ہوا سکیں بود
چوں دلت از یاد حق ایمن بود
بہر کہ اورا تکبہ بر صانع بود
اکتفا بر روزے ہر روزہ کن

در بیان مجاہدات نفس

بہر

چوں بگویم یا دیگرش اے عزیز
نیزہ تنہائی و ترک ہجو
نفس او ہرگز نیاید با صلاح
دیو ملعون یار و ہمراہت بود
لقمہائے چرب و شیریں آیدش
در عقوبت عاقبت مضطر بود
از خدا تشریف بسیارش بود
آخرت پر ہمیزگاراں را دہند
غل آتش خواہد اندر گردنت
بہرہ کے از عالم عتبی بود
وز خلائق دور ہچوں غول باش

نفس نتوان گشت الا با ستہ چیز
خنجر خاموشی و شمشیر جوع
بہر کہ را نہود مرتب این سلاح
چونکہ دل بے یاد اللہت بود
اہل دنیا را چو زر سیم آیدش
بہر کہ او در بند سیم و زر بود
آنکہ بہر آخرت کارش بود
مال دنیا خاکساراں را دہند
ہست شیطان اے برادر دشمنت
مدبرے کور و بدنیا آورد
اے پسر با یاد حق مشغول باش

غل۔ طوق جو لوہے کا ہوگا۔ مدبر۔ بیوقوف۔ بہرہ۔ حصہ۔ عالم عقبی۔ آخری جہان۔ غول۔ بھوت جو مختلف شکلوں میں تبدیل ہو سکتے ہیں۔

فقیر محتاجی - پیدا ناخبر امروز - فردا - کل تاجے - کب تک - موت
 کی طرح لالچی نہ بن بلکہ ہر تکلیف کو جوانوں کی طرح برداشت کر۔
 چھوٹی - مردار - بڑاں مردوں کی طرح بینی چوٹی
 فیس روزی - کامیابی، یعنی اگر تو اللہ تعالیٰ

۱۲
در بیان فقر

مخت امروز را فرود آمدن
 غم مخور آخر کہ آب و نال در بد
 گر تو مروی فاقه را مردانہ کش
 حق دہد مانند مرغان روزیت
 گر دہد قوتش لب نان نطیر
 تا نگردی جفت با اہل نفاق
 نفرتش از جاہائے دلق نیست
 خاص شمارش کہ او عامی بود
 کہ ہوائے مرکب وزینت بود
 بعد از اں می داں کہ حق را یافتی

فقر خود را پیش کس پیدا کن
 مر ترا آنکس کہ فرود جاں دہد
 تا یکے چون مور باشی دانہ کش
 بر تو کل گر بود فیروزیت
 از خدا شاگرد بود مرد فقیر
 خم مشو پیش تو انگر ہجوط نفاق
 مرد رہ را نام و تنگ از مخلق نیست
 ہر کہ را ذوق زکو نامی بود
 گر ترا دل فارغ از زینت بود
 روئے دل چوں از ہوا بر تافتی

پر بھروسہ کرنے کا تو
 اللہ تعالیٰ تجھے اپنے خزانہ
 غیب سے روزی دیگا۔
 قوت - روزی - لب نان نطیر -
 تازہ روٹی کا ٹکڑا ختم -
 زیر ہا - تو نگر - دولت مند -
 طاق - دروازہ - جفت -
 ملا ہوا - تنگ - شرم -
 جاہائے دلق - گدڑی کا
 لباس - ذوق - شوق -
 عامی - عام آدمی، یعنی جو کوئی
 اپنی شہرت کا شوق رکھتا
 ہو - بندہ خدا نہیں ہے
 فارغ - خالی
 زینت -
 خوبصورتی
 ہوا خواہی
 مرکب -
 سواری -
 لقاے دل - دل کا چہرہ -
 بر تافتن - پھیرنا -
 دریافتن - معلوم کرنا -
 شتر - اونٹ -
 شتر مرغ - ایک پرندہ
 جو اونٹ کی طرح ٹانگیں
 اور گردن رکھتا ہے اور
 مرغ کی طرح پر رکھتا
 ہے - بار - بوجھ - طاقت
 پرندہ - گیاه - گھاس -
 دکش - خوبصورت -
 لبت - لیکن طاعت
 عبادت جیستی - چالاک

در بیان دریا فتن حقیقت نفس امارہ

نے کشد بار و نہ پردہ ہوا
 ورنہی بارش بگوید ظارم
 لیک طمش تلخ و بولش ناخوش ست
 لیک اندر معصیت چستی کند
 ہرچہ منر باید خلاف آں کنی
 زانکہ دشمن را پروردن خطاست
 تاکہ سازی رام اندر طاقتش
 بار طاعت بردر جبستار کش
 ورنہ ہچو سگ زباں باید کشید

چوں شتر مرغ شناس این نفس را
 گر پر گویشش گوید شتر مرغ
 چوں گیاه زہر زکش دکش ست
 گر بطاعت خوانیش سستی کند
 نفس را آں بہ کہ در زنداں کنی
 کام نفس بد بردن خطاست
 نیست در مالش بجز جوع و عطش
 چوں شتر در رہ در آئی و بار کش
 بار ایزد را بجاں باید کشید

لقاے دل - دل کا چہرہ -
 بر تافتن - پھیرنا -
 دریافتن - معلوم کرنا -
 شتر - اونٹ -
 شتر مرغ - ایک پرندہ
 جو اونٹ کی طرح ٹانگیں
 اور گردن رکھتا ہے اور
 مرغ کی طرح پر رکھتا
 ہے - بار - بوجھ - طاقت
 پرندہ - گیاه - گھاس -
 دکش - خوبصورت -
 لبت - لیکن طاعت
 عبادت جیستی - چالاک

زندآں - قید خانہ - پروردن - پالنا - درمان - علاج - جوع - بھوک - عطش - پیاس - رام - فرمانبردار - بار - بوجھ - کش کشیدن سے فعل امر ہے -
 ایزد - اللہ تعالیٰ کا نام ہے - ست - کتا، یعنی اللہ تعالیٰ کی فرمانبرداری دل رجاں سے کی جانے والے کتے کی طرح ذلالت کی زندگی گزارنی ہوگی -

ہر کہ گردن می کشد زین بارہا
 چون شتر مرغ آنکہ از بارش گریخت
 ہر کہ بارش را تحمل می کند
 کردہ بار امانت را قبول
 روز اول خود فضولی کردہ
 جنبش کن اے پسر غافل مباش
 ہر کہ اندر طاعتش کسلاں بود
 وقت طاعت تیز رو چوں باد باش
 راہ پر خوف ست و دزدان دریں
 منزلت دور ست و بارت بس گراں
 ہر کہ در رہ از گراں باراں بود
 لاشہ داری بک کن بار خویش
 چہیت بارت؟ جفیہ و نیایے دوں

باشد از نفرین بروا نبارہا
 از گلستان جیاکش پر برینخت
 در جہاں جانش تحمل می کند
 از کشیدن پس نباید شد ملول
 واں فضولی از جہولی کردہ
 حوں بلی گفتی بہ تن تنبل مباش
 حاصلش گمراہی و خذلال بود
 وز ہمہ کار جہاں آزاد باش
 رہبرے بر نامسانی بر زین
 کوشش کن پس ممان از دیگران
 ہر دمش از دیدہ خوں باراں بود
 ورنہ در رہ سخت بینی کار خویش
 کہ پئے آل گشتہ خوار و زبوں

در بیان ترک خود رانی و خود ستانی

سہ چہ آرائی بدستارے پسر
 تا نیگی سی ترک عوہ و مال و جاہ
 نیست مردی خویش را آراستن
 نیست برتن بہتر از تقوی لباس
 ہر کہ او در بست آرائش بود
 عاقبت جز نامرادی نبودش
 خود ستانی پیشہ شیطان بود

تا توانی دل بدست آراے پسر
 از ہمہ بر سر نیائی چوں کلاہ
 قصیدہ جاں کرد آنکہ او آراست تن
 در تکلف مرد را نبود اساس
 در جہاں فرزند آسائش بود
 بہرہ از عیش و شادی نبودش
 ہر کہ خود را کم زند مرد آں بود

روز اول - اس سے مراد روزِ دنیا
 ہے فضولی - یعنی ذری کام کرنے
 والا - جہول - بیوقوفی - جنبش -
 حرکت یعنی عبادت کیے تیار ہونا
 تن تحمل - سست جسم - بلی -
 ہاں - کلمہ عہد است کے موقعہ
 پر اللہ تعالیٰ نے زمانہ است برکم
 کے جواب پر تمام ارواح
 نے عرض کیا کہ سلطان - سست -
 خذلاں - زلت - تیز رو - تیز چلنے
 والا - باد - توار - وزدان - وزد
 کی جمع چور - کھین - گھات
 چھپنے کی جا یعنی مرشد کامل کا
 رسیدہ ہوا تاکہ
 نفس اور
 شیطان
 کے ڈاک
 سے محفوظ
 ہو جائے

پس آمان پیچھے ذرہ
 گراں ماراں - بھاری بوجھ -
 دیدہ - آنکھ - باراں بارش
 یعنی جس کا بوجھ بھاری اور
 منزل دور سو تو راستہ میں سخت
 تکلیف کی وجہ سے اس کی
 آنکھیں بارش کی طرٹ آنسو
 بہاتی ہیں - لاشہ - سواری
 سبک - ہلکا - جیفہ - مردار
 خوار و زبوں - ذلیل و پریشان
 خود آئی - بکھر - خود ستانی
 خود پسندی - دستار - بگڑی عمامہ
 دل بدست آراے دل لوانہ میں

یعنی دوسروں کے دل کو خوش رکھ - ترک - چھوڑنا - کلاہ - ٹوپی - قصد جان کرنا - یعنی اپنی ہلاکت کا ارادہ کیا - تقوی - پرہیزگاری - تکلف - بناوٹ -
 ظاہری نمائش - اساس - بنیاد - فرزند - بیٹا - نامرادی - ناکامی - خود را کم زند - اپنے آپ کو دوسرے سے کم سمجھنا

لعون۔ یعنی۔ لاجرم یقیناً۔ تواضع۔ عاجزی یعنی سنی عاجزی کی وجہ سے
شیطان مستکبری بیکر کرنا مستغفرتی بخشش چاہنا۔ پست۔ نیچا۔ خوشہ۔

انسان بن گئی کہ انسان کی تخلیق مٹی سے کی گئی ہے۔ ابلیس
نئی تہنی۔ ابلہاں۔ ابلہ کی جمع، بے وقوف۔

گفت شیطان من ز آدم بہت م
از تواضع خاک مردم می شود
رانده شد ابلیس از مستکبری
شد عزیز آدم چو استغفار کرد
دانه پست افتد ز بردستش کند

تا قیامت گشت ملعون لاجرم
نور نار از سرکشی گم می شود
گشت مقبل آدم از مستغفرتی
خوار شد شیطان چو استکبار کرد
خوشہ چوں بر سرکش پستش کند

آل۔ دوسرے لوگ۔
تی بے وقوف۔ اپنے
مستکبری نہیں آئے،
بلکہ وہ دوسروں کی
عیب جوئی کر رہے۔
خوشہ۔ جمع۔ خوشہ۔
لق۔ نیچا۔ پست۔
و شد۔ یعنی۔
اللہ تعالیٰ۔ بدخواہ۔ بدخواہی
پوستہ۔ ہمیشہ جوئے بد
بڑی بادست۔ بڑے۔
مسیبت۔ مشاج۔ تہنی۔
سکار۔ مسلخ۔ بچہ خانے کے

در بیان آثار ابلہاں

چار چیز آمدنشان ابلی
عمیت خود را بد نہ بیند در جہاں
نخم بخل اندر دل خود کاشتن
ہر کہ کفایت از خلق او خوشود نیست
ہر کہ اورا پیشہ بد خوئی بود
خوئے بد در تن بلائے جاں بود
بخل شاخے از درخت دوزخ است
روئے جنت را کجا بیند بخیل
باش از بخل بخیلان برکراں

باتو گویم تا بیابی آہی
باشد اندر حین عیب کساں
آنکہ امید سعادت داشتن
یہج قدرش بر در معبود نیست
کار او پیوستہ بدروئی بود
مردم بدخونہ از انساں بود
واں بخیلک از سگان مسلخ است
پستہ افتادہ زیر پائے سپیل
تا نباشی از شمار ابلہاں

کے پیشہ۔
محب۔ سپیل۔
بہتر۔
بدرہ۔
عاجت۔
سلان۔ بلا۔ مصیبت۔
رستن۔ نجات پانا۔
باز باید دانستن۔
روکنا۔ پائے۔ دوزخ۔ رفتن
سے فعل امر ہے۔
جا۔ آرز۔ لالچ۔
ہر سو۔ ہر طرف۔
یعنی جو انسان
لالچی ہو جاتا ہے
وہ مصیبتوں میں گھر
جاتا ہے۔
میاں۔ ہمیانی۔
پیسے ڈالنے کی

بہتر از عظم

در بیان عاقبت

از بلا تارستہ گردی لے عزیز
رو تو دست از نفس و دنیا باز دا
گر بگرہ و آرز گردی مستلا
آنکہ نبود ہیج نقدش در میاں
نفس و دنیا را را کن لے سپر

باز باید داشتن دست از دو چیز
تا بلا ہارا نباشد با تو کار
با تو زو آرزو نہر سو صد بلا
ہر کجا باشد بود انداماں
تار ہی از ہر بلا و ہر خطر

بلا۔ آرز۔ لالچ۔
ہر سو۔ ہر طرف۔
یعنی جو انسان
لالچی ہو جاتا ہے
وہ مصیبتوں میں گھر
جاتا ہے۔
میاں۔ ہمیانی۔
پیسے ڈالنے کی

تھیلی، رہا کن بھوڑ دے۔ خطر۔ خطرہ۔

اے ساکس کہ برائے نفس زار
از برائے نفس مرغِ نامراد
تا دولت آرام یا بد اے سپر
از عذابِ قہر حق امین مباحش
در بلا یاری محواه از بیج کس
ہر کرار بنجانده عذرش بخواه
مگر غنا خواهد کسے از ذوالن

در بلا افتاد و گشت از عثم نزار
آمد و در دام صیاد اوقات
بود و نابود جہاں بیکس شمر
در پئے آزار ہر مومن مباحش
زانکہ نبود جز خدا فریاد رس
تا نباشد خصم تو در عرصہ گاہ
در قناعت می توانش یافتن

در بیان عقل عاقلان

ہر کہ عقل ست و دلش از عزیز
کار خود با تا سزا نکند رہا
عقل داری مہیئل بدکاری مکن
ہر کر از علم دل روشن بود
تا شومی پیش از ہمہ از روز گاہ
تا تو با شئی در زمانہ داد گر
ہر کہ بر پند خود آمد استوار
ہر کہ از گفتار خود باشد بلول
ہر چہ باشد در شریعت ناپسند
تا صواب کار بینی سر بسر

دور باید بودش از چارچہ
مرد می نکند بجائے ناسزا
زین چو بگذشتی سبکساری مکن
در زمانہ با صلاح تن بود
دست بر نان و نمک بکشادہ دار
زیر دستاں رانکو دار اے بسر
پند اوراد دیگران بندند کار
قول اوراد دیگرے نکند قبول
دور باش از فے چو ہستی ہوشمند
بر مراد خود مکن کار اے سپر

در بیان رستگاری

بہت بیشک رستگاری در ستم چیز
ز انیکے تر سیدن ست از ذوالجلال

با تو گویم یاد گیرش اے عزیز
دوم آمد حبتن قوت حلال

بود و ناکورد - ہونا نہ ہونا یعنی
دنیا کا مال آنے کی خوشی نہ ہو
اور جانے کا غم نہ ہو - در پئے
پچھے - آزار - تکلیف - یاری خواہ
مدد نہ مانگ - فریاد رس -
مدد کو پہنچے والا - فائدہ -
یہاں - بتایا گیا کہ حقیقی مددگار
اللہ تعالیٰ ہے باقی انبیاء و
اولیاء اس کی دی ہوئی طاقت
سے بندوں کی مدد فرماتے
ہیں - ہر کرار بنجانده - جس کو
تو نے ناراض کیا ہے خصم -
دشمن - عرصہ گاہ - میدان قیامت
خوار - دولت مند

دور
باید
بود
ش

زوالین
احسانا
کرنے
والا
یعنی اسد تعالیٰ
دانش - سمجھ کھند رہا
سپردہ کرے - مردی
جو فردی - ناسزا نہ مانگ
یعنی بے محل طاقت صرف
کرے - میل - میدان سبکی
جلد بازی - علم حوصلہ قہر
صلاح - دستلی - تن جسم
پیش از ہمہ سب آئے یعنی
زمانہ میں سب زیادہ نیک نامی
حاصل کرنے سے سخاوت نسیا
کر مرادوں کو کھانا کھلا - دادگر
انصاف چاہنے والا - زبردست
مکرو لوگ - پند نصیحت -

استوار - درست - یعنی عمل کرتا ہے - بندند کار - کام باندھتے ہیں یعنی قبول کرتے ہیں - بلول - رنجیدہ - قول - بات یعنی جو اپنی بات بر تو عمل کرے
دوسرے بھی اس کی بات پر عمل نہیں کرتے - ہوشمند - عقلمند - صواب - درست - مراد خواہش - رستگاری - رہی ترسیدن ڈرنا -
ذوالجلال - بزرگی والا یعنی اللہ تعالیٰ - قوت - روزی -

راہ راست - سیدھا راستہ - رنگار - چھٹکارا پانے والی پیش گیری یعنی اختیار کر کے بہت - نیچا - دینت - تیرا دین، یعنی اگر دنیا دار کی دنیا و لالچ کی وجہ خوشامد کرے گا تو دین کچھ سے بھاگ جائے گا - بیزار - ناراض - بہر - واسطے - مستائے - تعریف مت کر یعنی مزار

رنگار راست آنکہ این خصلت و راست
دوست دارندت ہمہ خلق جہاں
ورکتی بیشک رو ددینت ز دوست
بیکماں از فے خدا بیزار شد
تا چہ خواہی کردن این مردار را
اے پسر بامردگان صحبت مدار
بعد از اں در گور حسرت برودہ گیر

سوئی رفتن بود بر راہ راست
گر تو وضع پیش گیری اے جواں
سرمن در پیش دنیا دار پست
ہر کہ اورا حرص دنیا دار شد
بہر ز مستائے دنیا دار را
مردگانند اغنیائے روزگار
مال و زر بجد بدست آورده گیر

دنیا کی خاطر دنیا دار کی تعریف نہ کر - مردگان - مردہ کی جمع اغنیاء - غنی کی جمع، دولت مند - صحبت - مجلس - حشر - افسوس - گور قبر - حق - اللہ تعالیٰ تغافل - غفلت - دل مجروح - زخمی دل - یعنی اللہ تعالیٰ کی یاد میں بے چین دل کے لیے باعث سکون ہے جیسا کہ اللہ تعالیٰ فرماتا ہے، الا بذکر اللہ تطمن القلوب - (خبردار اللہ کے ذکر سے دل مطمئن ہوتے ہیں) مونس - غمخوار کاخ - محل - ایوان - محل - ہمسایہ - ساتھی - بسیار - زیادہ - عزت - اخلاص - خلوص - نخواستہ پہلے یعنی اللہ تعالیٰ کی خوشنودی کے لیے اس کی عبادت کی جائے - وجہ - طریقہ سخن - بات - گزارش - بڑ - ناکاہ - بات - عام - عام انسان - خاصان - خاص لوگ - اویانے کالمین - بے گمان بے شک - خاص الخاص - اس سے مراد انبیاء ہیں - سر - پوشیدہ - خاستر - ذل - یعنی خاصان بارگاہ کا ذکر قلبی ہونا ان کا دل ہمہ وقت خدا کی یاد میں رہتا ہے - بدعت - بے فائدہ -

در بیان فضیلت ذکر

گر خبر داری ز عدل و داد حق
در تعافل نگذرایں ایام را
مرہم آمد این دل محسوس را
کے ہوائے کاخ و ایوانت بود
اندر اں دم ہمد شیطاں شوی
تا بیابی درد و عالم آبروی
ذکر بے اخلاص کے باشد درست
تو ندانی این سخن را از گزاف
ذکر خاصاں باشد از دل بیگماں
ہر کہ ذکر نیست او خاسر بود
واندراں یک شرط دیگر حرمت است
ہفت اعضا ہست ذاکر لے پسر
باز در آیات او نگر لیستن

باش دائم اے پسر در یاد حق
زندہ دار از ذکر صبح و شام را
یا حق آمد غذا این روح را
یا حق کر مونس جانست بود
گر زمانے غافل از رحماں شوی
مومنا ذکر خدا بسیار گوی
ذکر را اخلاص می باید نخواست
ذکر برستہ وجہ باشد بے خلاف
عام را بنوذبحست ذکر زباں
ذکر خاص الخاص ذکر پسر بود
ذکر بے تعظیم گفتن بدعت است
ہست مرہر عضو را ذکرے دگر
ذکر چشم از خوف حق بگر لیستن

محل - ایوان - محل - ہمسایہ - ساتھی - بسیار - زیادہ - عزت - اخلاص - خلوص - نخواستہ پہلے یعنی اللہ تعالیٰ کی خوشنودی کے لیے اس کی عبادت کی جائے - وجہ - طریقہ سخن - بات - گزارش - بڑ - ناکاہ - بات - عام - عام انسان - خاصان - خاص لوگ - اویانے کالمین - بے گمان بے شک - خاص الخاص - اس سے مراد انبیاء ہیں - سر - پوشیدہ - خاستر - ذل - یعنی خاصان بارگاہ کا ذکر قلبی ہونا ان کا دل ہمہ وقت خدا کی یاد میں رہتا ہے - بدعت - بے فائدہ -

حرمت تعظیم - اعضا - عضو کی جمع - جسم کے ایک حصہ کو عضو کہتے ہیں - چشم - آنکھ - بگریستن - رونا - نگر لیستن - دیکھنا - آیات - آیت کی جمع ہے - نشانی -

یاری۔ مدد۔ عاجز۔ کمزور۔ خویشاں۔ خویش کی جمع ہے۔ راستہ دار۔ استماع۔ سنا۔ قولِ حمن۔ اللہ تعالیٰ کا فرمان۔ کوش۔ کوشش۔ کوش
اشتیاق۔ شوق۔ حلاوت۔ مٹھاس۔ خواندن۔ پڑھنا۔ لسان۔ زبان۔ منساں۔ منساں کی جمع۔ غریب۔

یعنی وہ شخص جو دینی اعتبار سے غریب ہے نیکیوں کا سرمایہ نہیں رکھتا۔
مدام، ہمیشہ۔ برہمہ کس، ہر ایک کے اوپر۔ دادگر۔ انصاف کرنے والا۔
شکیبانی، صبر۔ تقرب، نزدیکی۔ حرمت، عزت۔
خصلت ذمہ، بری عادت۔ نیکی سرشت۔ نیک فطرت۔
زشت، بری۔ عجب، تعجب۔ خود

یاری ہر عاجز آمد ذکر دست استماع قول رحمت ذکر کوش اشتیاق حق بود ذکر دست آنکہ از جہل ست دائم درگناہ خواندن قرآن بود ذکر لسان شکر نعمتہائے حق می کن مدام حمد خالق بر زباں داراے پیر لبت مجنباں جز بذر کردگار	ذکر پا خویشاں زیارت کردن ست تا توانی روز و شب در ذکر کوش کوش تا این ذکر گردد حاصلت کے حلاوت یابد از ذکر الم ہر کرا این نسبت است از مفلساں تا کنست حق بر تو نعمتہا مدام عمر تا بر باد نہ ہی سر بسر زانکہ پاکاں را ہمیں بود دست کار
--	--

در بیان عمل چارہ چہیز

برہمہ کس نیک باشد چارہ چہیز اول آں باشد کہ باشی دادگر باشکیبانی تقرب کردن ست	با تو گویم یاد گیرش اے عزیز ہم ز عقل و خویش باشی با خبر حرمت مردم بجا آوردن ست
--	--

در بیان خصلت ذمہ

چار چیز دیگر اے نیکی سرشت زاں چہار اول حسد کینی بود خشم را دیگر فرو نا خوردنت اے پسر کم گرد گرد این خصال غل و غش بگذار چون زرباک شو حرص بگذار و قناعت پیشہ کن باجبساں باش دائم ہمنشین	ہست از جملہ خلاق نیک زشت زاں گذشتے عجب و خود بینی بود خصلت چارم بخیل کردنت از برائے آنکہ زشت انداں فعال پیش از آنکہ خاک گرد می خاک شو آخر از مردن یکے اندیشہ کن تا توانی روئے اعدا را مبیں
---	--

خود
بسی
خود
پسندی
خشم
امر زنا

خوردن، غصہ
کو برداشتن نہ
کرنا۔ غل و غش،
دھوکہ اور ملاوٹ
یعنی دھوکہ فریب
کو چھوڑ کر عاجزی
اختیار کرے۔
محبساں، محب
کی جمع سے
محببت کرنے
والا۔
دوست
ہے

در بیان سعادت و نصیحت

شرح این ہر چار بشنوائے خلیل
 باشدش تدبیر با باد و ستاں
 صبر و اراد از جفائے ناسزائے
 در جہاں باشد بد شمن سازگار
 داں کہ از اہل سعادت گشتہ
 یار باشد دولت شبگیر تو
 بخت و دولت زو فرارے میکند
 گر توانی کشت اورا باشکر
 گر ہمی خواہی کہ یابی عیش خوش
 بر نہ بندی رخت ز انجبا زینہا
 با چنین کس پذیر خود ضائع کن
 چہد کردن بہر او بے حاصل ست
 کے تواند باز گرداند قصنا
 کار خود را سر لیس و بران کند
 روز او چوں تیرہ شب گرد تباہ

بر سعادت چار چیز آمد دلیل
 از سعادت ہر کہ ابا شد نشان
 ہر کہ ابا شد سعادت رہنمائے
 ہر کہ ابخت و سعادت گشت یار
 گر تو خود ناپہو را کشتہ
 گر بود باد و ستاں تدبیر تو
 از سر خود ہر کہ کارے میکند
 دشمن خود را نباید زوتیر
 تا توانی جوہر نا اہلاں بکش
 چوں ترا آمد مقامے سازگار
 در نصیحت آل کہ نپذیرد سخن
 خوی پدرا نیک کردن مشکل ست
 بندہ را اگر نیست در کار رضا
 ہر کہ او استیزہ با سلطان کند
 ہر کہ او باغی شود از بادشاہ

راستہ دکھانے والا۔
 جفا، ظلم، ناسزا، نالائق۔
 سار کا، موافق۔
 ناپہو، محض کی آگ۔
 شبگیر، آدھی رات کو اٹھنا۔
 یا آدھی رات کے بعد سفر کرنا۔
 از سر خود، اپنی خواہش اور مرضی
 سے۔ ذرا، بھاگنا۔ تیرہ۔
 کھڑی، جوڑ، ظلم۔
 عیش خوش، اچھی زندگی۔
 بکش برداشت کر۔
 رخت، سامان یعنی جب کوئی
 جگہ تجھے، اس آجے نو بلادج
 وہاں سے کوچ نہ کر۔

بیسے کہ بعض
 لوگوں کو
 تم خیر کی عادت
 ہوتی ہے۔
 سخن نہ پذیرد،

تیری بات پر کونٹول نہ کرے۔
 خوئے بد، بری عادت۔
 چہد، کوشش بے حاصل،
 بے فائدہ۔ یعنی انسان کو ہر
 حال میں تقدیر میں پرہیزی
 رہنا چاہیے کیونکہ اس کی
 نادر اضکی قضا کو رد نہیں کر سکتی
 استیزہ، لڑائی، باغی، بغاوت
 کرنے والا۔ تیرہ شب،
 اندھیری رات۔ تدبیر،
 بے وقوف۔ روشن خاطر
 روشن دل۔ ابلہ، بیوقوف۔
 تدبیر، بے وقوفی پسند،
 نصیحت۔ بوالفضول۔ نالائق۔ بخت، دوسرے کی حالت دیکھ کر اس سے نصیحت پکڑنا۔

در بیان علامت مدبران

یا دیگرش گر تو روشن خاطر
 پس بجاہل دادن سیم و زرت
 در حقیقت مدبر است آل بوالفضول
 ہست ازاں مدبر جہاں را نفرتے

چار چیز آمد نشان مدبری
 مدبری باشد با بلہ مشورت
 ہر کہ پذیرد و ستاں نکلند قبول
 ہر کہ از دنیا نگیرد و عبرتے

بخت، دوسرے کی حالت دیکھ کر اس سے نصیحت پکڑنا۔

مشورت مشورہ۔ دیو، شیطان۔ ملعون لعنی۔ مقلد۔ معتزل کی بیخ کف سمیل اسراف۔ ضائع تلف۔ ملک۔ بہالت۔ بے وقوفی۔
 بگلا، کھول دیتا ہے۔ پیوند، گرہ۔ آگاہی، واقفیت۔ ادبار، پیچھے پھیرنا۔ معتبر، قابل اعتبار۔ حسد، چھوٹی۔

خشم دشمن۔ آتش، آگ۔ ناخوش، ناراض۔ آراید ترا، تجھے سنوارتی ہے۔ حقیر، ذلیل۔ بلائے، مصیبت۔ نفیر، بھاگنا۔ ذرہ آتش، آگ کی ایک چمکاری۔ عالم، جہان۔ اندک، کھوڑا۔ خوار، ذلیل۔ قدر، مرتبہ۔ رنج، بیماری۔ عنخوارگی، علاج۔ عجز، بے بس۔ بیچارگی۔ لا علاج، یعنی جب ابتداء میں بیماری کا علاج نہ ہو تو پھر بڑھ کر لا علاج ہو جائے گی۔ برگرور، الٹ جائے، یعنی اگر درد سر کو

دیو ملعونش بیک گمہ کتہ
 آپنجاں کس کے بود از مقبلاں
 میکند اسراف می سازد تلفت
 از بہالت بگسلد پیوند را
 تا نباشی از شمارِ مدبراں
 نزد او ادبار گمہ ہی بود

مشورت ہر کس کہ با ابلہ کتہ
 آنکہ مال و زر دہد با حسابلاں
 زر چو جاہل را ہی آید بکت
 نشود از دوست مدبر پند را
 عبرتے گیر از زمانہ اے جواں
 ہر کرا از غفلت آگاہی بود

در بیان آنکہ جہاں چیز را حقیر نباید شمارد

معمولی جان کر علاج نہ کیا جائے تو اس سے انسان کا مزاج بگڑ جاتا ہے۔ النیاب، شعلہ۔ یعنی جب آگ کھوڑی ہو تو اس کو معمولی پانی سے بجھایا جاسکتا ہے مگر جب شعلے بلند ہونے لگیں تو اس پر قابو پانا مشکل ہو جاتا ہے۔ مذمت، برائی۔ خشم، غصہ، یعنی ذیل میں بیان کردہ چار چیزوں پر چار دوسری از خود مرتب ہو جاتی ہیں۔ عاقبت، آخر کار۔

می نماید خرد لیکن در نظر
 باز بیماری کز ودل ناخوش ست
 این ہمہ تا خرد نمساید ترا
 از بلائے او کند روزے نفیر
 بینی ازوے عالمے را سوختہ
 زانکہ دارد علم قدر بے شمار
 ورنہ بینی عجز در بیچارگی
 خوف آں باشد کہ برگرود مزاج
 پیش از اں کز یاد آئی اے سپر
 ولے آن ساعت کہ گیرد التہاب

چار چیز آمد بزرگ و معتبر
 زان میں ختم ست دیگر آتش ست
 چار می دانش کہ آراید ترا
 ہر کہ در پیش عدو باشد حقیر
 ذرہ آتش چو شد افروختہ
 علم انکمانک بود خوارش مدار
 رنج اندک را بکن عنخوارگی
 در دسر اگر بخوید کس علاج
 باش از قول مخالف پر خذر
 آتش اندک تو اں کشتن باب

در بیان مذمت خشم و غضب

چار دیگر ہم شود موجود پس
 خشم را نکند پشیمانی علاج
 حاصل آید خواری از کابل تنی

اے سپر ہر کس کہ دارد چار چیز
 عاقبت رسوائی آید از محتاج
 بے گماں از گبریزد دشمنی

رسوائی، ذلت۔ لجاج، جھگڑا۔ پشیمانی، پریشانی۔ بے گمان، بے شک۔ گبر، تکبر۔ کابل تنی، حسد۔

بجوئی، رزائی بھگرا، شوی خورست۔ یعنی جب جاہل آدمی قصہ اسے کچھ حاصل نہیں ہوتا۔ بالآخر ادھی یعنی اگر رسید ہے۔ پیشہ کو برداشت نہیں کرنا تو پھر سوائے پریشانی کے کام۔ ہمیشہ، نگرانی پھیلنے کا ایک آلہ ہے۔

بندہ از شومی او رسوا شود
جز پیشمانیش بنود حاصل
دوستاں گردند آخر و شمنش
آید از خواری بیایش تیشہ
عاقبت بند پیشمانی لے
نیست آدم کمتر از گاو و خورست

چوں بجوجی درمیاں پیدا شود
خشم خود را چونکہ راند جاہلے
ہر کہ گشت از کبر بالا گردنش
کاہلی را ہر کہ سازد پیشہ
خشم خود را کہ فرو نخورد کسے
ہر کہ او افتادہ و تن پرورست

خشم خود را بندہ کو برداشت کرنا۔ افتادہ۔ سست۔ تن پرور، آرام پرست۔ بے ثباتی، ناپائیداری۔ خواجہ صاحب۔ بقا، ہمیشگی۔ نیچو لقا، اچھے چہرے والے۔ جوڑ بھٹک، عتاب، جھڑک۔ صدقار، صدیق کی جمع ہے۔ دوست۔ مہر، محبت۔ زنان، زن کی جمع ہے، عورت۔ صحبت، مجلس، رعیت۔ رعایا، سلطان، بادشاہ۔ ستم، ظلم۔ مردار، دراصل مراد ہے۔

در بیان بے ثباتی چہار چیز و پرہیز از اں

گوش داراے مومنین نیکو لقا
پس عتاب صدقا کم تر بود
بے بقا چون صحبت نا جنس داں
مرو را باشد ہفتا در ملک کم
کم بقا باشد چو خط بر رھے آب
چوں کم آید بہرہ بکشاید زباں
کمتریک بند از ایشان ہمدی
نفرنش از صحبت بلبل بود
جملہ رازیں حال آگاہی بود
اے سپر چوں باد از رھے در گذر

چار چیز اے خواجہ کم دار و بفتا
جوڑ سلطان را بقا کم تر بود
دیگر آں مہرے کہ بینی از زناں
بار رعیت چوں کس سلطان ستم
گر ترا از دوستان آید عتاب
گرچہ باشد زن زمانے مہرباں
چوں بنا جنساں نشیند آدمی
زاغ چوں فارغ ز بونے گل بود
صحبت نا جنس جاں کاہی بود
چوں ترانا جنس آید در نظر

صحبت، مجلس، رعیت۔ رعایا، سلطان، بادشاہ۔ ستم، ظلم۔ مردار، دراصل مراد ہے۔

عتاب جھڑک بہرہ۔ حصہ زباں کشدن گلہ، شکوہ کرنا۔ یعنی عورت کو اگر کسی دن معمولی فرق ملگ جائے تو سابقہ تمام اچھائیوں پر پانی پھیر دیتی ہے۔ حدیث پاک میں بھی ایسا ہی وارد ہے۔ کمترک، بہت کھوڑا۔ ہمدی دوستی۔ زاغ، گوا۔ جان کاہنی جان کا گھناؤ۔ تمام بمکمل۔ غلام لڑکا۔ دانش، علم۔ خردا عقل۔ عمل، نیک اعمال۔

در بیان آنکہ چہار چیز از چہار چیز کمال می یابد

چوں شنیدی یاد میدارے غلام
از عمل دینت ہی یا بد جہاں
نعمتت از شکر شامل می شود

چار چیز از چہار دیگر شد تمام
دانش مرد از خرد گیسر کمال
دینتت از پرہیز کمال می شود

پرہیز، بڑے اعمال سے بچنا۔ شامل، عام۔ یعنی پرہیز کاری سے دہشت کامل ہے جہاں کہ فرمان خداوندی۔ ان کو مکہ عند اللہ القاسم۔ اور شکر سے نعمت میں زیادتی ہوتی ہے۔ ارشاد خداوندی ہے، ولئن شکرتم لولا

یوزیدن کم۔

ہست وائش را کمالات از خرد
شکر نعمت را کمالے میسد ہد
شکر ناکردن زوال نعمت است
علم را بے عقل نتوان کار بست
بے خرد وائش وبال ست اے سپر
ہر کہ علمے دارد و نبود بر آں

بے عمل را اہل دیں کس نشتم و
عاقلاں را گوشمالے میسد ہد
بہرہ شاکر کمال نعمت است
پیش بے عقلاں نمی باید نشست
علم مرغ و عقل بال است اے سپر
از طریق عقل باشد بر کراں

یعنی علم کے مطابق عمل نہ کرنا
بیوقوفی ہے مثل الدین حلو
التقوۃ والایمان میں اسی نعمت
کو بیان کیا گیا ہے۔ بر کراں،
کفارہ کرنے والا۔ بازگردانید
واپس پھیرنا۔ محالات، ناممکن۔
باز آدرون، واپس لانا۔
حدیث، بات۔ رفت، جاری
ہو جانے۔ جنت، نکل جانے
یعنی تقدیر مہم اہل ہوتی ہے
اس کو کوئی رد نہیں کر سکتا۔

در بیان آنکہ بازگردانیدن آن محالست

چار چیز ست آنکہ بعد از رفتش
چوں حدیث رفت ناگہ بر زباں
باز چوں آرد حدیث گفتمہ را
باز گئے گرد و چون بر انداختی
ہر کہ بے اندیشہ گفتارش بود
تا نہ گفتی می توانی گفتش

از محالات ست باز آوردنش
یا کہ تیرے جنت پروں از کماں
تس نہ گردانند قضائے رفتہ را
بچنین عمرت کہ ضائع ساختی
پس نہ امتہائے بسیارش بود
چوں یہ گفتی کے تو ان نہفتش

اگرچہ تقدیر مطلق مقربین درگاہ
کی دعادوں سے ٹل جاتی ہے۔
حدیث گفتمہ،
کی ہوئی بات
بے اندیشہ
سوچ
سمجھنے کے بغیر
نہ امتیائے
ندامت کی جمع ہے۔ تہ مذکی
یعنی جب تک بات نہ کی جائے
تو تو کلمے کی قدرت رکھتا ہے
جب چاہے کہ سکتا ہے اور
جب کہ دی تو واپس لینے کی
قدرت نہیں رکھتا کوئی شخص
قضا، موت، حکم الہی۔ اماں
من سے سزا مناسب۔
یعنی جو لمحات زندگی کے گذر
جاتے ہیں وہ واپس نہیں
آ سکتے۔ یعنی مذکورہ چار
چیزوں سے چار دوسری
از خود حاصل ہو جاتی ہیں۔

بہرہ

در بیان عنایت و انستین عمر

عمر را می دال عنایت ہر نفس
ہیچ کس از خود قضا را رد نہ کرد
ہر کہ می خواهد کہ باشد در اماں
می سزد کہ عمر را داری عزیز

چوں رود دیگر نیاید باز پس
ہر کہ راضی از قضا شد بد نہ کرد
ہر می باید نہ سادون بر زباں
چوں رود پیشش نخواہی دید نیز

ندامت کی جمع ہے۔ تہ مذکی
یعنی جب تک بات نہ کی جائے
تو تو کلمے کی قدرت رکھتا ہے
جب چاہے کہ سکتا ہے اور
جب کہ دی تو واپس لینے کی
قدرت نہیں رکھتا کوئی شخص
قضا، موت، حکم الہی۔ اماں
من سے سزا مناسب۔
یعنی جو لمحات زندگی کے گذر
جاتے ہیں وہ واپس نہیں
آ سکتے۔ یعنی مذکورہ چار
چیزوں سے چار دوسری
از خود حاصل ہو جاتی ہیں۔

در بیان خاموشی و سخاوت

حاصل آید چار چیز از چار چیز
خاموشی را ہر کہ سازد پیشہ

یا دیگر این نکتہ از من اے عزیز
گرد و ایمن نبودش اندیشہ

ندامت کی جمع ہے۔ تہ مذکی
یعنی جب تک بات نہ کی جائے
تو تو کلمے کی قدرت رکھتا ہے
جب چاہے کہ سکتا ہے اور
جب کہ دی تو واپس لینے کی
قدرت نہیں رکھتا کوئی شخص
قضا، موت، حکم الہی۔ اماں
من سے سزا مناسب۔
یعنی جو لمحات زندگی کے گذر
جاتے ہیں وہ واپس نہیں
آ سکتے۔ یعنی مذکورہ چار
چیزوں سے چار دوسری
از خود حاصل ہو جاتی ہیں۔

خاموشی، حنا موٹی سازد، بناتا ہے۔ ایمن، بے خوف۔

گشت امین ہر کہ نیکی کرد فاش
شکر نعمت را دہد افزوں تری
از سلامت کسوتے بردوش کرد
رونکوئی کن تو با خلق جہاں
در میان خلق گرد و تختہ م
آن ہمہ می داں کہ با خود می کند
تا توانی با سخا و جود باش
تا نہ سوزد مرترا نار سہتر

گر سلامت بایدت خاموش باش
از سخاوتت مرد یا بدستوری
ہر کہ او شد ساکت و خاموش کرد
مگر ہی خواہی کہ باشی در اماں
ہر کہ عادت شود جود و کرم
ہر کہ کار نیک یابد می کند
اے برادر بندہ معبود باش
باش از بخل بخیلاں پر حذر

دوش، کندھا، اماں۔ امن
زد، جا رفتن سے فعل امر ہے۔
جود و کرم، سخاوت و بخشش۔
جی اگر کسی کے ساتھ نیکی کرے
کہ تو اس کا فائدہ اسی کو پہنچے گا
مارتقہ، دوزخ کی آگ۔
خواری ذلت، بر، پھل۔
جود، سوائے، صادر، واقع۔
تہا، اکیلا۔ استخفاف
کسی کو حقیر خیال کرنا۔
پایاں، انجام، بجز جو شخص
کام کرنے سے پہلے اس کے
انجام پر غور نہیں کرتا پریشانی
اٹھاتا ہے۔ بی

در بیان چیزے کہ خواری آرد

نشنود این نکتہ جز اہل تہیز
ببند او چارہ گر بے اختیار
ماند تنہا ہر کہ استخفاف کرد
عاقبت رونے پشیمانی خورد
بردش آہ سر نشیند بارہا
دوستانتاں بیشک کتہ از وی فرار

چار چیزت بردہ از چار چیز
ہر کہ ز و صادر شود این چار کار
چوں سوال آورد گرد و خوار مرد
ہر کہ در پایاں کارے ننگرد
ہر کہ ننگند احتیاط کار ہا
ہر کہ گشت از خوئے بدنا سازگار

کا محاورہ ہے
قدم
الخروج
قیل الولوج
داجنل ہونے
سے پہلے نکلنے کا راستہ
تلاش کر لو۔

بار، بوجھ۔ خوئے بد،
بری عادت۔ ناسازگار،
ناموافق۔ ستر، بھاگنا۔
شکت، ناکامی۔
گوشس دار، کان رکھ۔
بسیار، زیادہ۔
دام، ترس، جرم۔
گناہ، عیال، اولاد۔
پر قطار، زیادہ۔ واٹے،
افسوس۔ شام، پینے والا۔
خیرہ، بے نور۔

در بیان آنچه آدمی را شکست آرد

باتو گویم گوش دایے حق پرست
جرم بے حد و عیال پر قطار
ہر دمش از غصہ خون آشام شد
خیرہ گردد ہر دو چشم روشنش
در زمانہ زاری کارشش بود

آدمی را چار چیز آرد شکست
دشمن بسیار و وام بے شمار
وائے میکنے کہ غرق وام شد
ہر کہ بسیار باشد دشمنش
ہر کہ اطفال بسیارش بود

اطفال، طفل کی جمع ہے بچے۔

در بیان صفت زنان و صبیان

چار چیز است از خطا ہائے پسر
اول از زن داشتن چشم وفا
ایمنی ز ابلہ خطائے دیگر است
جاری از مکر دشمن ایمنی

گوش داشت با تو گویم سر لب
سادہ دل را بس خطا باشد خطا
صحبت صبیان ازینہا بدتر است
کے کند دشمن بغیر از دشمنی

در بیان عطاءئے حق

چار چیز است از عطا ہائے کریم
فرض حق اول بجا آوردن است
حکم دیگر چیت با شیطان جہاد

با تو گویم یاد گیرش اے سلیم
والدین از خویش رضی کردن است
جاری نیکی بہ حلق نامراد

در بیان آنکہ عمر زیادہ کند

می فراید عمر مرد از چار چیز
اول آوردن بگوش آواز خوش
سوم آمد ایمنی بر مال و جاں
آنکہ کارش بر مراد اول بود

این نصیحت بشنولے جان عزیز
وانگھے دیدن جمال ماہ و شش
می فراید عمر مردم را از ازاں
در بقا افز و نیش حاصل بود

در بیان آنکہ عمر را بکاہد

عمر مردم را بکاہد پنج چیز
شد یکے زان پنج در پیری نیاز
ہر کہ او بر مردہ اندازد نظر
پنجم آمد ترس و بیم از دشمنان
ہر کہ او را دشمنان ترساں بود
از خدا ترس و مترس از دشمنان

یاد داشت چون شنیدی اے عزیز
پس غریبی وانگھے رنج دراز
عمر او بیشک بکاہد اے پسر
عمر را اینہا ہی دارد زیاں
کار او ہر لحظہ دیگر ساں بود
کز ہمہ دارد خدایت در اماں

صفت، تعریف، صبیان،

صبی کی جسم بچہ - خطا ہا،

خطا کی بمع غلطی چشم، امید،

جاری، چوتھی بکر، فریب،

کے کب کریم بخش کرنے

والا، سلیم، سلامتی والا،

بجا آوردن، پورا کرنا،

ادا کرنا، نامراد، کمزور،

بڑھاتی ہیں یعنی اس کی

زندگی آرام اور سکون سے

گذرتی ہے۔ آواز خوش،

اچھی آواز وانگھے، اس

کے بعد۔ ماہ و شش،

چاند

جیسی

صورت

ایمنی،

اطمینان

افزودتی

زیادتی - بکاہد، کم

کرتی ہیں - نیاز،

محتاج، پیری،

بڑھاپہ - رنج و راز،

لمبی بیماری -

ترس، خوف -

زیان، نقصان -

ہر لحظہ، ہر گھنٹی -

دیگرتاں،

دوسرا -

*

در بیان باعث زوال سلطنت

باتومی گویم ولے دارش نگاه
دیگر آن غفلت کہ باشد در وزیر
بد بود گر قوتے یا بد اسیر
یادشہ رازیں سبب باشد الم
ملک شہ ازوے بود زیر و زیر
عاقبت رنج دل سلطان بود
در ولایت فقہا گردد جدید
دست میراں از ستم کوتہ بود
یادشہ رازو بود رنج کثیر
ملک ویراں گردد از ہرنا بکار

چار چیز آمد فساد پادشاہ
اول اندر مملکت جورا میر
رنج شہ باشد خیانت در دیر
چون کت در ملک شہ میرے ستم
چوں بود غافل وزیر بے خبر
گر ظل در کاتب دیواں بود
گر اسیراں را شود قوت پدید
چوں صلاحیت در وجود شہ بود
گر نہ باشد واقف ودانا وزیر
گر نہ دارد شہ سیاست را بکار

فساد، بربادی - جور،
ظلم، غفلت، لاپرواہی،
رنج، دکھ - خیانت،
بددیانتی - دبیر، منشی -
اسیر، قیدی - شہ، بادشاہ
میرے، کوئی سردار -
الم، رنج - زیر و زبر، برباد
ظل، نقصان - کاتب دیواں،
دست کا منشی - ولایت،
ملک جدید - ستم -
صلاحیت، اصلاح -
کوتہ، چھوٹا سیاست،
سلی حالات - کار، واسطہ
نابکار، نالائق -
آبرو، عزت
ریزد، بھائی
ہے - ریزد
نہ ہوائے -
خصلت، عادت -

پند
نہ ہوائے

در بیان آنکہ آبرو بریزد

تا نہ ریزد آبرو بیت در نظر
زانکہ گردی از دروغت بے فروغ
آبروے خود بریزد بے گماں
گر بریزد آبرو نہ بود عجب
کز سبکساری بریزد آبرو می
وز حماقت آبروے خود مریز
دائماً خلق نکومی بایدت
ز آبروے خویش بیزاری کند
تا نگردد آبرو بیت آبرو می

دور باش از ہج خصلت لے سپر
اولاً کم گونی با مردم دروغ
ہر کہ استیزہ کند با ہمتراں
پیش مردم ہر کہ را بنود ادب
از سبکساراں مباش اے نیچوی
اے سپر با ہمتراں کتہ ستیز
گر بعالم آبرومی بایدت
ہر کہ آہنگ سبکساری کند
بجز حدیث راست با مردم لگومی

دروغ، جھوٹ، بے فروغ،
بے نور - استیزہ، لڑائی -
ہمتراں، بہتر کی جمع سردار -
عجب، تعجب -
سبکساراں سبکساری کی جمع جلد باز
سبکساری، جلد بازی - کمتر ستیز
مت بھلڑ، حماقت، بیوقوفی -
دائماً، ہمیشہ - خلق نکوم،
اچھی عادت - آہنگ، ارادہ
خویش، اپنی - بیزاری،
نفرت - حدیث راست،
سچی بات - آبرو، جو،
نہر کا پانی - یعنی جس طرح
نہر کے پانی کی کوئی قدر نہیں ہوتی اسی طرح قدر بھی جھوٹ بولنے کی وجہ سے ختم ہو جائے گی۔

از خلاف و از خیانت باش دور
گر ہی خواہی کہ گویندت نکو
تا نباشی در جہاں اندوگہیں

تا بود پیوستہ در روتے تو نور
اے برادر بیچ کس را بد مگو
از حسد در روزگار کس مہربس

در بیان آنکہ آبرو بفرزند

می فراید آبرو از تیج چہ سب
در سخاوت کوش گرداری غنا
بر دباری و وفا داری گزیں
ہر کہ او بر خلق بخشاید ہی
چوں بکار خویش حاضر بودہ
از سخاوت آبرو افزوں شود
ہر کہ بر خلق بخشاش بود
باش دائم بر دبار و با وفا
تا بماند رازت از دشمن نہاں
تا نگر دی پیش مردم شد مسار
اے برادر پردہ مردم ندر
با ہوائے دل مکن ز نہار کار
تا زبانت باشد اے خواجہ دراز
قدر مردم را شناس اے محترم
ہر کہ اقدرے نباشد در جہاں
از قناعت ہر کہ را نبود نشاں
بر عدوے خویش چوں یابی ظفر

با تو گویم لبتنولے اہل تیز
تا فراید آبرو بیت از سخا
زانکہ آب روتے افزاید ازیں
بیشک آب روتے افزاید ہی
آبروے خویش را از زودہ
وز بخیلی بے خرد ملعوں شود
آبروے او در افزایش بود
تا بروے خویش بینی صد ضیا
بسر خود یاد و ستاں کمتر رساں
انچہ خود نہادہ یا پشی بر مدار
تا ندر پردہ ات شخصے دگر
تا نیار دین پشیمانیت یار
دست کوتہ دار ہر جانب متاز
تا شناسد دیکرے قدے تو سم
زندہ مشمارش کہ بہت از مردگان
کے تو انگر سازدش مال جہاں
عفو پیش آرو ز حبش در گذر

خلاف، لڑائی خیانت بدیانتی۔
پیوستہ ہمیشہ یعنی اگر تو چاہتا ہے
کہ تیرا چہرہ ہمیشہ بارونق ہے تو
ان بری عادات کو چھوڑ دے۔
بیچ کس را بد مگو، کسی کو برا نہ کہو۔
اندوگہیں، غناک۔ روزگار۔
روزی۔ می فراید، بر طہتی ہے۔
اہل تیز، تیز دالے۔ غنا۔
دولت۔ سخا، سخاوت۔ بر باری
حوصلہ۔ گزیں، اختیار کر۔
کار خویش، اپنا کام۔ بے خود
بے عقل۔ بخشاش، بخشش۔
بر دبار، حوصلے والا۔ صد ضیا
سوروشنی۔
نہاں،
پوشیدہ۔
بستر، بھیدہ۔
کتر رساں
مت پہنچا۔
بر مدار، مت اٹھا یعنی کسی
کی چیز کو اس کی اجازت
کے بغیر مت اٹھا ورنہ شرمندگی
اٹھانی پڑے گی۔ مدار،
مت بھاڑ یعنی کسی کا پردہ
فاش نہ کر تاکہ تیرا بھید ہی
پوشیدہ رہے۔ ہوا، خواہش۔
ز نہار، ہرگز۔ پشیمانی پریشانی۔
کوتاہ، چھوٹا۔ متاز، نہ بڑھا۔
محترم، مات دایے۔ قدر متبہ۔
عزت مردگان، مردکی جمع۔
بے جان۔ قناعت، صبر۔ تو انگر۔
دو تہند۔ مدد۔ دشمن ظفر کا بیانی
عفو۔

نیز باش از رحمتش امیدوار
صحبت پرہیزگاراں می طلب
تا کہ گردد در تہنر نام تو قاشش
حرص و بغض و کینہ زہر قاتل اند
قاتل اند لے خواجہ ناداناں جو زہر
خورد کس از زہر کے یا بد حیات
در بروئے دوستاں بکشادن ست
خویش را کمتر زہر نادان شہر

دائمی باش از حق تر سگار
با تواضع باش و خوں با ادب
بر دیاری جوی و بے آزار باش
صبر و علم و حلم تریاق دل اند
پنجو تریاق اند دانایان دہر
مردم از تریاق می یابد نجات
فخر جملہ عملہاناں دادن ست
گرچہ دانا باستی و اہل ہستہر

ترسکار، ڈرنے والا۔
تواضع، عاجزی، بر بارگی،
جو سلمہ مندی، بے آزار بے ضرر
علم، ہوسلہ، ترفیق، ایک شہو
دوا ہے جو زہر کے اثر کو زائل
رہتی ہے۔ دانایاں، دانا
کی جمع ہے۔ دہر۔ زمانہ۔
آر، اگر حیات، زندگی۔
نان دادن، کھانا کھلانا۔
نادان، بے وقوف، صبیان،
صبی کی جمع، بچہ۔ ناخوشی،
خوشی کی ضد یعنی غم۔
ولید، لڑکا۔ پدید، ظاہر
حضور، سامنے۔

در بیان علامت نادان

صحبت صبیان و رعبت با زناں

شد و تو خصلت مرد نادان را نشان

در بیان صفت زندگانی

مرد را از خوابے بد گردد پدید
مردہ مبدانش کہ نبود زندہ او
می نماید را بہت از ظلمت بنور
شکر او می باید آوردن بجای
خلق نیکو شرم نیکو تر لباس
از طبیب حاذق و از یار غار
راز خود را نیز با ایشاں مگوی
گرد او ہرگز نگرداے ہوشمند
دور دار از خود کہ باشی نیک نام
دل کشادہ دار و تنگی کم نسای

ناخوشی در زندگانی اے ولید
آنکہ نبود مرد را غسل نیکو
ہر کہ گوید عیب تو اندر حضور
مر ترا ہر کس کہ باشد رہنمائی
مردمندان عالم را شناس
حال خود را از دو کس پنہاں مدار
تا توانی باز تاں صحبت مجوی
آنچہ اندر شرع باشد ناپسند
ہر چہ را کہ دست حق بر تو حرام
چونکہ روزی بر تو بکشاید خدای

ظلمت، تاریکی
حسرت، نیکو
اچھی عادات
نیکو تر لباس،
بہت ہی اچھا
لباس یعنی عقل مندوہ
ہے جس میں ظاہری و
باطنی دونوں خوبیاں
پائی جاتیں۔
پنہاں، پوشیدہ۔
طبیب حاذق، ماہر
حکیم۔ یار غار، سچا دوست
فائدہ۔ ان دونوں سے
راز چھپانا نقصان دہ ہے
صحبت مجو، مجلس نہ کرے۔
شرع، شریعت۔ گرداے،
ہرگز نہ کرے، اس کے قریب نہ جائے۔
دل کشادہ دار یعنی سنی دست کرے۔

تازہ رُوی و خوش سخن باشی و اخی
بر مخور اندوہ مرگ اے بوالہوس
دل ز غل و غش ہمیشہ پاک دار
تیکہ کم کن خواجہ بر کردار خویش
بہتریں چیزے بود خلق نکوست
رُو فرو تر باش دائم اے خلف
آنکہ باشد در کف شہوت اسیر
گر تو بینی ناکسے را دستگاہ
بر در ناکس قدم ہرگز مبر
تا توانی کار ابلہ را مساز

تا بود نام تو در عالم سخی
چونکہ وقت آید نہ گرد پیش و پس
تا توانی کینہ در سینہ مدار
دل بند بر رحمت جبار خویش
خلق خلق نیک را دارند دوست
کیں بود آرائش اہل سلف
گرچہ آزادست او را بندہ گیر
حاجت خود را از و ہرگز نخواہ
ور نہ بینی ہم مپرس از وے خبر
کار فرمایش او لے کمتہ نواز

در بیان احترام از دشمنان

از دو کس پر سیر کن اے ہوشیار
اول از دشمن کہ او استیزہ روست
خویش را از نزد دشمن دور دار
اے پسر کم گوئی با مردم درشت
بہتریں خصلت اگر دانی کراست
چوں حدیث خوب گوئی با فقیر
خشم خود دن پیشہ ہر سرورست
ہر کہ با مردم نہ سازد در جہاں
آنکہ شوخست و ندارد شرم نیز
از ملامت تا بسانی در اماں

تا نہ بینی سکتے از روزگار
وانگہے از صحبت نادان دوست
یار نادان را از خود ہجور دار
ور بگوئی از تو گردانند پشت
آنگہ داد انصاف و انصاف نخواست
بہ بود زائش کہ پوشانی حریر
تلخ باشد و ز شکر شیریں ترست
زندگانی تلخ دار دے لگاں
وانکہ اوتو نایک زادست اے عزیز
باش دائم ہم نشین زیر کال

بہتر

بیشی دپس، آکے پیچھے۔
غل و غش، کینہ اور کھوٹ۔
کینہ، بھروسہ، کردار، اعمال۔
غش و تر، عاجزی کرنے والا۔
غلت، بعد میں آنے والا۔
آرائش، زینت، سلف،
پہلے لوگ، کف، ہتھیلی۔
شہوت، نفسانی خیالات۔
سیر، قیدی، بندہ گیر۔
غلام سمجھ، ناکس، گھٹیا۔
دستگاہ، طاقت ور۔
کار ابلہ را مساز، بے وقوف
کے ساتھ کسی بات میں موافقت
نہ کر۔ کمتر نواز،
کم مہربانی کر،
احترام،
بچنا،
نکبت،
ذلت۔
روزگار، زمانہ۔ استیزہ،
لڑاکا چہرے والا۔ نزد،
نزدیکی، انصاف و انصاف
نخواست، یعنی انصاف
کوتاہے اور اس کا بدلہ
نہیں چاہتا۔ زائش، اس سے
یعنی سائل کو خوش اسلوبی
سے رد کر دینا جھڑک دینے
سے اچھا ہے۔ خشم، غصہ۔
سرور، سردار۔ تلخ، گروا
شیریں، میٹھا۔ نہ سازد،
موافقت نہیں کرتا۔ شوخ،
بے شرم۔ ناپاک زاد،

حرامی۔ ملامت، ہشمندگی۔ زیرکوں، زیرکوں کی جمع۔ دانہ۔

در بیان آنکہ خواری آورد

باتو گویم گر ہی گوئی بگوسی
مرد ناخواندہ شود مہمان کس
نزد مردم خواری و زار و رانڈہ شد
کہ خدائے خانہ مردم شود
کز سبز جہل اند دامن در نبرد
گر رسد خواری برویش نیست دور
صد سخن گر باشدش یکسر پویش
زیں بتر خواری نباشد در جہاں
تا نیاید مر تر از خواری بروی
تا نہ گردی خواری و زار و مبتلا

ہشت خصلت آورد خواری بروی
اول آن باشد کہ مانند مگس
ہر کہ او مہمان کس ناخواندہ شد
دیگر آن باشد کہ نادانے رود
کار کردن بر حدیث آن دو مرد
ہر کہ بنشیند ز بردست صدور
نیست جمعے را چو بر قول تو گوش
حاجت خود را مگو باد شمنان
از فرومایہ مراد خود مجوسی
بازن و کودک مکن بازی ہا

سیب - نبرد، رٹائی، کدخدا،
ملاح - صدور، صد کی جمع،
مسند، ادنیٰ مقام، یعنی زبردستی
دوسرے کی مسند پر بیٹھنا بھی
باعث ذلت ہے جمعے،
جماعت - بر قول تو گوش، یعنی
جب لوگ تیری بات پر توجہ
نہ دیں - بتر، زیادہ - فردمایہ
نمینہ - کودک، بچہ - ہلا،
ہرگز - یعنی لڑے اور عورت سے
منہی مذاق کرنا بھی باعث ذلت
ہے - طعام خوش گواری اچھا کھانا
مخدوم، مالک - ازاں بستہ -
ہا، قیمت، یعنی
جو چیز انسان کو
مفت حاصل
ہوتی ہے اور
قیمت میسر نہیں
ہوسکتی وہ عقل کامل

ہو سکتی وہ عقل کامل

در بیان زندگانی خوش

اولاً یار و طعام خوشگوار
باز مخدومے کہ باشد نہریاں
بہ ز دنیا زانکہ دروے نفع تست
عقل کامل داں تو زودل شا باش
باز گشت جملہ چوں آخر بدوست
زانکہ نبود ہیچ کجے بے غدود
نیست در دست خلاق خیر و شر
یاری از حق خواہ و از غیرش مخواہ
بیگماں تر سندانے ہر کسے

در جہاں شش چیزی آید بکار
خوش بود یار موافق در جہاں
ہر سخن کاں راست گوئی و درست
انچہ ارزانت عالم در بہاش
دشمن حق را نباید داشت دوست
عیبت کس با او نمئی باید نمود
از خدا خواہ انچہ خواہی اے پسر
بندگاں را نیست ناصر جز الہ
آنکہ از قہر خدا ترسد بے

ہے - لحم، گوشت - غدود،
ایک قسم کی رگ ہے جو بڑی
سخت ہوتی ہے اس کو پھینک
دیا جاتا ہے - یعنی نفع اور نقصان
کا خالق اللہ تعالیٰ ورنہ نافع
اور ضرر دینے والی، ارشاد
جہاں میں موجود ہیں جن میں
اللہ تعالیٰ نے یہ خاصیت رکھی
ہے - ناصر، مددگار - فائدہ
یہاں غیر سے مراد بت ہیں -
اولیائے کاملین اور انبیاء رسل
اس زمرے میں نہیں آتے -
کیونکہ اس کی تو خود ہوتے

ترغیب دی ہے ع صحبت پر سبز کاراں لے طلب معلوم ہوا کہ ان کی صحبت انسان کو نفع دیتی ہے

ازیدی گفتن زباں را هر که بست

کرد شیطان لعین را زیر دست

در بیان آنکه اعتماد را نشاید

کس نیابد تیج چیز از تیج کس
نیست اول دوستی اندر ملوک
سقطه را با مروت ننگری
بهر که بر مال کساں دارد حسد
آنکه کذاب است وی گوید دروغ

یا دیگر از ناصح اے صاحب نفس
ای سخن باور کند اہل سلوک
تیج بد خوئے نیابد بہتری
پونگئے رحمت بر دماغش کے رسد
نیست او را در وفا داری فرغ

در بیان نصیحت و خیر اندیشی

بهر که راستہ کار عادت باشدش
اولاً گر بیند او عیب کساں
بہر کہ را بینی براہ ناصواب
ز حمت خود را ز مردم دور دار

در جہاں بخت و سعادت باشدش
در ملامت ہیج نکشاید زباں
سر بر آہش آرتا یا بی ثواب
بار خود بر کس بسفکن ز نہہ سار

در بیان تسلیم

گر ہی خواہی کہ باستی رستگار
اولاً دیدن بود حکم قضا
چسیت ستویم دور بودن از جفا
بهر کہ دارد دانش و عقل و تمیز
صدقہ کا لودہ گردد با ریا
گر عمل خالص نباشد ہجو زر
تا تو انگر باستی اندر روزگار

رخ مگرداں اے برادر از شکہ کار
بعد از آل حبتن بجان ددل رضا
بہر کہ ایں دارد بود اہل صفا
جز براہ حق نہ بخشد ہیج چیز
کے بود آں خیر مقبول خدا
قلب را ناست دنیا رود در نظر
نفس را از آرزو ہا دور دار

بہر کہ

بدون - برای - زیر دست
مذکور - اعتماد - بھروسہ
صحیح - نصیحت کرنے والا -
ملوک - ملک کی جمع بادشاہ
باور - یقین - اہل سلوک
خدا کی راہ پر چلنے والے -
سقطہ - عینہ - مروت - احسان
ننگری - مت دیکھ - مہتری
سر داری مال کساں - دوسروں
کا مال - کذاب - جھوٹا
ملامت - برائی -

راہ ناصواب - غلط راستہ
سر بر آہش آرتا - سر کو درست
راستہ پر لا

زحمت
تہیف
بار
بوجھ
میضن

نہ ڈال تسلیم حکم ماننا
یعنی اگر تو بجات چاہتا ہے
تو یہ تین باتیں تسلیم کر
حکم قضا - تقدیر الہی
اہل صفا - نیک لوگ
ناقذ - پرکھنے والا - یعنی
اللہ تعالیٰ کی بارگاہ
میں حلوس کے بغیر
عمل کی کوئی قیمت
نہیں ہے - تا - تب
روزگار - زمانہ
ارزو ہا
خواہشات

در بیان کرامات حق

یاد داریش چون زمن گیری سبق
و آنکے حفظ امانت فہم کن
فضل حق داں گر نظر داری نگاہ
زانکہ ہست از دشمنان کردگار
باشد آنکس مومن و پرہیزگار
ہمدم آں ابلہ باطل مباحث
وانکہ غافل وار بگذارد صلوات
تانه سوزد مرا ترا آسید باندہ

چا چیز است از کرامتہائے حق
اولاً صدق زبانت در سخن
پس سخاوت ہست از فضل الہ
تا توانی دور باش از سود خوار
ہر کرا حق دادہ باشد این چہار
پیش مردم آنکہ رازت فاش کرد
ہر کہ باشد مانع عشر و زکوٰۃ
پر حذر باش از چہاں کس زینہار

کرامات حق . اللہ تعالیٰ کی
عنایات . اولاً . پہلا صدق
زبانت . زبان کی سچائی .
واجبے . اس کے بعد حفظ امانت
امانت کی حفاظت . در . اگر
تا توانی . جب تک ہو سکے .
سود خوار . بیاج کھانے والا .
ہمدم . ساتھی . باطل . جھوٹا . مانع
رکنے والا . عشر . زمین کی پیداوار
کا دسواں حصہ . غافل وار . غافلوں
کی مانند یعنی زکوٰۃ نہ دینے والے
کی غاڑ بھی مقبول نہیں ہوتی . آسید
آگ کا عذاب . در پر . زمانہ . قہر
غصہ . راست ہونے .

در بیان فرو خوردن خشم

باش دائم پر حذر از خشم و قہر
گر بخوئے مردمان سازی رواست
یاد داری از نا صح خود این سخن
ہر چہ می آید بدیاں میدہ رضا
گوش دل را جانب این پند دار
جملہ مقصود دلش حاصل بود

لذتِ عمت اگر باید بدہر
چوں نگردد خلق باخوئے تو راست
اے برادر تکیہ برد دولت مکن
سود نکستد گر گریزی از قضا
زاں چہ حاصل نیست دل خرسند
ہر کہ او بادوستاں یک دل بود

تکیہ . تکیہ . سوسہ
سود . فائدہ
خرسند . راضی
پند . نصیحت
یعنی جو چیز تجھے
حاصل نہیں ہے اس کے لیے
اپنے آپ کو بے چین نہ کر .
یک دل . موافق مقصود دل
دلی خواہش معتبر . قابل اعتبار
باکت . خوف .

در بیان جہان فانی

آں کہ اورا باک نبود از خطر
جو ردارد نیستش باہر کار
روز شادی ہم پریش زینہار
روز محنت باشدت فریاد رس

در جہاں دانی کہ باشد معتبر
کم کتد باکس و فایں روزگار
آنکہ با تو روز غم بودست یار
روز نعمت گر تو پردازی بہ کس

خطر . خطرہ . جور . ظلم .
مہر . محبت . روز ششم .
تکلیف کا دن . روز شادی
خوشی کا دن . یعنی تیسرے
غم کے وقت جو تیرا ساتھی
ہو تو اپنی خوشی میں اس
کو نہ بھول . پرداختن . مہربان
مشغول ہونا .

چوں بیابی دولتے از مستعان
مر ترا ہر کس کہ یا عینم بود

اندر آں دولت پرس از دوستان
چوں رسد شادی ہماں ہدم بود

در بیان معرفت اللہ

معرفت حاصل کن اے جانِ پیر
ہر کہ عارف شد خدائے خویش را
ہر کہ اوعارف نباشد زندہ نیست
ہر کہ اوعارف حاصل نشد
نفس خود را چوں تو بشناسی ولا
عارف آں باشد کہ باشد حق شناس
ہست عارف را بدل مہر و وفا
ہر کہ اوعارف نشد خدائے
زود عارف نیست دنیا را خطر
معرفت فانی شدن دروے بود
عارف از دنیا و عقبی فارغ ست
ہمت عارف لقائے حق بود

تا بیابی از خدائے خود خبیر
در فنا بندگتے خویش را
قرب حق را لائق وار زندہ نیست
ہیچ بامقصد خود واصل نشد
حق تعالیٰ را بدانی با عطا
ہر کہ عارف نیست گرد و ناسپاس
کار عارف جملہ باشد با صفا
غیر حق را در دل اونیست جائے
بلکہ بر خود نیستش ہرگز نظر
ہر کہ فانی نیست عارف کے بود
زانچہ باشد غیر مولیٰ فارغ ست
زانکہ در حق فانی مطلق بود

در بیان مذمت دنیا

باچہ ماند ایں جہاں گویم جواب
چوں شوی بیدار از خواب ام عزیز
بچنیں چوں زندہ افتاد و مرد
ہر کرا بود دست کردار نکو
ایں جہاں را چوں تے داں خو بروی

آنکہ بید آدمی چیزے بخواب
حاصلے نبود ز خوابت ہیچ چیز
ہیچ چیزے از جہاں با خود نبرد
در رہ عقبسی بود ہمراہ او
خویش را آراید اندر چشم شوی

عارف کے دل
میں محبت اور وفاداری ہوتی ہے
اور اس کے تمام کام نیک ہوتے ہیں
فانی، فنا ہو جانا۔ عقبی۔ آخرت۔
یعنی اس کے دل میں غیر خدا کی جگہ
نہیں ہوتی وہ دلا خوفِ عظیم
ولادہ، بچپنوں کا مصداق بن
جاتا ہے۔ عمت، مقصد۔ یعنی
عارف کا دلی مقصد محض ذاتِ باری
تعالیٰ تک سائی ہوتا ہے اور وہ
اس کے بغیر کسی دوسری چیز کو
نظر میں نہیں لاتا۔ مذمت، برائی
یعنی یہ دنیا محض خواب ہے جس
طرح خواب جاگنے پر لچھ حاصل

میں جو اسی طرح دنیا سے انسان خالی ہاتھ جائے گا یعنی جب زندہ انسان مر جاتا ہے تو اس دنیا سے سوائے نیک اعمال کے کوئی چیز اس کے ساتھ نہیں جاتی
یعنی آخرت خبر دہی، خوبصورت، شوئی، حساوند

مکر و شیوہ می نماید بے شمار بے گماں ساز و ہلاکش آں زماں کز جنین مکارہ بارش پُر حذر	مرد رانی پرورد اندر کتار چوں بیاد خفتہ شورانا گہاں بر تو یاید اے عزیز پرہیزگر
--	---

ادربیان ورع

گر ہی خواہی کہ گردی مغتبر لیک می گرد و حشرابی از طمع دور باید بودنش از غیب حق ہر کہ باشد بے ورع رسوا شود جنیش و آرمش از بہر خداست در محبت کا ذبش داں بے ورع	در ورع ثابت قدم باش امیر خانہ دیں گرد آ باد از ورع ہر کہ از علم و ورع گیر دست ترسگاری از ورع پیدا شود با ورع ہر کس کہ خود را کرد راست آنکہ از حق دوستی دارد طمع
--	--

ادربیان تقوی

از لباس و از شراب و از طعام نزد اصحاب ورع باشد وبال حسن اخلاص ترا ناید حائل توبہ کن در حال و عذر آں بخواہ توبہ نسبیہ ندارد، هیچ سود بر امید زندگی کاں بیوفاست	چسبیت تقوی ترک شہات و حرام ہر چه افزونست اگر باشد حلال چوں ورع شد یار با علم و عمل ناگہاں اے بندہ گردی گناہ چوں گناہ نفت آمد در وجود در انابت کاہلی کردن خطاست
--	---

ادربیان فوائد خدمت

تا شود اسپ مرادت زیر زبیں خدمت او گنبد گرداں کند باشد از آفات دنیا دراماں	تا توانی اے پسر خدمت گزین بندہ چوں خدمت مرداں کند بہر خدمت ہر کہ بر بند میاں
---	--

یعنی خوف خدا تقوی سے پیدا ہوتا ہے۔ رسوا۔ ذلیل۔ راست۔ درست یعنی جس نے اپنے اندر تقوی پیدا کر لیا اس کا ہر کام خداؤ اس سے رسول صلی اللہ علیہ وسلم کی رضا کے لیے ہوتا ہے طمع۔ لالچ۔ یعنی جو شخص دنیا کا لالچ بھی رکھے اور خدا کے ساتھ محبت کا دعویٰ بھی کرے تو وہ اپنے دعویٰ میں تھوٹے۔ تقوی بڑی باتوں کو ترک کرنا۔ شہات۔ مشتبہ چیز یعنی جس کے حلال ہونے میں شک ہو۔ فائدہ ۱۵۔ تقوی حلال کھانے یا کچھ اور

ام و دوائ کی پستی سے حاصل ہوتے ہیں۔ افزون زیادہ۔ وبال مصیبت یا آسائش یعنی جب تیرا عمل علم کی طمانی ہوگا تو تقوی اور اچھی عادات تیرے اندر پیدا ہو جائیں گی یا گناہ اچانک۔ عذر۔ معافی۔ در حال، اسی وقت گناہ نقد یعنی جس وقت گناہ صادر ہو اسی وقت اسے توبہ کرنی چاہیے ایسا نہیں کہ گناہ آج کرے اور توبہ کل نسیہ، ادھا۔ انابت۔ رجوع یعنی توبہ کے لیے اللہ تعالیٰ کی طرف رجوع کرنا۔ کاہلی، سستی۔ فائدہ ۱۶۔ فائدہ کی جمع۔ گزین اختیار کرنے والا۔ تیری دلی خواہش کا۔ یعنی تیرے دل کا مقصد پورا ہو جائیگا۔

ام و دوائ کی پستی سے حاصل ہوتے ہیں۔ افزون زیادہ۔ وبال مصیبت یا آسائش یعنی جب تیرا عمل علم کی طمانی ہوگا تو تقوی اور اچھی عادات تیرے اندر پیدا ہو جائیں گی یا گناہ اچانک۔ عذر۔ معافی۔ در حال، اسی وقت گناہ نقد یعنی جس وقت گناہ صادر ہو اسی وقت اسے توبہ کرنی چاہیے ایسا نہیں کہ گناہ آج کرے اور توبہ کل نسیہ، ادھا۔ انابت۔ رجوع یعنی توبہ کے لیے اللہ تعالیٰ کی طرف رجوع کرنا۔ کاہلی، سستی۔ فائدہ ۱۶۔ فائدہ کی جمع۔ گزین اختیار کرنے والا۔ تیری دلی خواہش کا۔ یعنی تیرے دل کا مقصد پورا ہو جائیگا۔

مراں۔ نیک۔ گنبد گرداں، آسمان کو پھرنے والا یعنی اللہ تعالیٰ۔ بہر، واسطہ۔ میاں، مکر۔ آفات، آفت کی جمع۔ مصیبت۔

ہر کہ پیش صالحاں خدمت کند خادماں را بہت در حبت مآب خادماں باشند اخواں را شفیع گر چہ حنادم عاصی و مفلس بود می دہد ہر خادمے راستعان بہر خدمت ہر کہ بر بندد کم ہر کہ خادم شد جنانش مبد ہند	ایزدش باد دولت و حرمت کند روز محشر بے حساب و بے عقاب جائے ایثاں در جہاں باشد رفیع بہتر از صد عاید مسکت بود اجر و مزد صالحان و قائمان از درخت معرفت یابد ثمر ہم ثواب غازیانش مبد ہند
---	---

در بیان صدقہ

تا اماں باشی ز فہر کردگار صدقہ دہ ہر بامداد و ہر گاہ ہر کہ اورا خیر عادت می شود آنکہ نیکی می کند در حق ناس آنکہ ازوے بہت مردم راضر دیں ندارد ہر کہ بنود ترسگار با ورع باش اے پسر گر مومنی ہر کہ انبود ورع ایمانش نیست توبہ بنود ہر کہ اتوفیق نیست	صدقہ مبدہ در نہان و آشکار تا بلا ہا از تو گر دانند را کہ بے گماں عمرش زیادت می شود بہترین مردماں اورا شناس در میان خلق زو بنود بتر نیست عقل آنرا کہ باشد نابکار کافر می از قہر حق گر امیسی ہر کہ انبود حیا احساسش نیست حق نہ بیند ہر کہ تحقیق نیست
---	--

در بیان تعظیم مہمان

اے برادر مہماں را نیک دار مہماں روزی بخود می آورد ہر کہ اجبار دارد دشمنش	مہت مہماں از عطائے کردگار پس گناہ میسزبان را می برد باز دارد مہماں از مسکنش
--	---

صالحاں، صالح کی جمع، نیک
آدمی، خدمت، عزت، مآب،
ٹھکانہ، عقاب، بھڑک، اخوان
ان کی جمع، بھائی، شفیع، سفارت
کرنے والا، رفیع، بلند، عاصی،
گنہگار، مسکت، بخیل، جان
جنت، صدقہ، خیرات،
اماں، امن، قہر، غضب،
نہان، پوشیدہ، آشکار،
ظاہر، بامداد، صبح،
پگاہ، فخر، خیر، خیرات
ناس، لوگ،
ضرر، نقصان

توبہ

توبہ، توبہ
نا بظاہر
نالائق
سان
ایمان
کاملے

توبہ توفیق الہی
کے بغیر نہیں ہو
سکتی اور تحقیق کے
بغیر حق نظر
نہیں آسکتا۔
نیک وار، اچھا برتاؤ
کر۔ کردگار، اللہ تعالیٰ
میزبان، جس کے
گھر مہمان
ٹھہرے اس
کو میزبان
بجھتے ہیں۔

تا بیابی عزت از رحماں تو نیز
 حق کشاید بابِ جنت را برو
 از وے آزرده خدا و ہم رسول
 خویش را شایسته رحماں کند
 از خدا الطاف بے اندازه دید
 تا گرانی نبودت از میہماں
 گر بود کامنر برودریاز کن
 ہر کہ زو پہناں شود باشد لیم
 چون رسد مہماں برویش در بند
 چون رسد مہماں ازو پہناں مشو
 کوششے در نیکنامی می کند
 پیش اومی باید آوردن طعام
 برد باید پیش درویش اے سپر
 تا دہنت در بہت عدن جائے
 حق دہد اور از رحمت نامہ
 در دو عالم ایزدش نورے دہد
 بر سر از قبسال یا بی تاج را
 خیر و رزد در نہساں و آشکار
 کم نشیں در عمر بر خواننجیل
 می شود نان سخن نور و صفا
 در پئے مردار چون کر گس مرو

اے برادر دار مہماں را عزیز
 مومنے کو داشت مہماں را زکو
 ہر کہرا شد طبع از مہماں بلول
 بندہ کو خدمت مہماں کند
 ہر کہ مہماں را بروئے تازہ دید
 از تکلف دور باش امر میزبان
 میہماں را اے پسرا عز از کن
 بہت میہماں از عطا ہائے کریم
 معرفت داری گرہ بر زر مہمند
 خیر و بر خوان کسے مہماں مشو
 ہر کہ مہماں را گرانی می کند
 ہر کہ مہمانت شود از خاص و عام
 ز آنچه داری اندک و بیش اے سپر
 ناں بدہ بر جانعاں بہر خداے
 با تن عورآں کہ بخشد جامہ
 ہر کہ ثوبے با تن عورے دہد
 گر بر آری حاجت محتاج را
 ہر کہ را باشد بدولت بخت یار
 اے سپر ہرگز مخور ناننجیل
 نان مسک جملہ رنجست و عنا
 تا نخوانندت بخوان کس مرو

طبع - طبیعت میں، ریختہ
 آزرہ - نارس تازہ روئی

مس مہمی - الطاف

لطف کی جمع بہر بانی

تکلف، بناوٹ -

گرانی، بوجھ - اعزاز، عزت

در باز کردن، دروازہ کھولنا

لیم، تمہینہ - معرفت

پہمان، گرہ، کانٹھ، زر

نقدی - یعنی بن بلائے

کسی کا مہمان نہ بن -

گرامی کردن - عزت کرنا

اندک و بیش - کھوڑا زیادہ

جانعاں

جان لی جمع

ہے -

بھوکا -

بٹنے،

سک -

ان جسم، عورت، ننگا -

جامہ، کپڑا -

نامہ، چھٹی ٹوٹ

سیرا - جو نکلے آدمی

ستر ڈھانپنا ہے

اللہ تعالیٰ اس کو دونوں

جہان کی سرفرازی

عطا کرتا ہے - بر آری،

پورا کرے تو اقبال،

مترجمہ - خیر، نیکی،

ورد، اختیار کرنا ہے -

خوان - دستہ، ان

مس - جیل، کرکس لکھ -

چشم نیک از خسیس دوز مدار
گر کنی خیرے تو آں از خود مبیس

سقف ویراں را تو بر استوں مدار
ہر چہ بینی نیک بین و بد مبیس

در بیان علامات احمق

ستہ علامت داں کہ در احمق بود
گفتن بسیار عادت باشدش
اے سپر حویں احمق و جاہل مباحث
ہر کہ او از یاد حق غافل بود
ہیچ از فرمان حق گردن متاب
باطلے را اے سپر گردن منہ
در قضائے آسمانی دم مزین
دست خود را سوائے نامحرم مبار
تا توانی راز با ہمدم گویے
تا شوی آزاد و مقبول اے عزیز

اولاً غافل زیاد حق بود
کابلی اندر عبادت باشدش
یکدم از یاد حق غافل مباحث
از حماقت در رہ باطل بود
تا نمانی روز محشر در عذاب
نقد مرداں را بہر کورن منہ
ہر کسے را پیش بین و کم مزین
جانب مال یتیمان ہم مبار
گر تو با شتی نیز با خود ہم گویے
بے طمع می باش گرداری تمیز

در بیان علامات فاسق

ہست فاسق را ستہ خصلت در نہاد
خصلتش آرزوین خلق خداست

باشد اول دردش حب فساد
دو در دارد خویش را از راہ راست

در بیان علامات شقی

ہست ظاہر ستہ علامت در شقی
بے طہارت باشد و بیگاہ خیر
اے سپر لگرنہ از اہل علوم
تا توانی ہیچ نفس را بد مگوے

می خورد دائم حرام از احمق
ہم ز اہل علم باشد در گریز
تا نہ سوزد مر تر اتا رہ سموم
پیش مردم عیب کس ہرگز مجوے

چشم امید خسیس کینہ
سقف بخت استوں
ستوں احمق بے دقوب
گفتن بسیار زیادہ باتیں
کرنا کابلی سستی حماقت
بیوقوفی رہ باطل جھوٹا راستہ
یعنی اللہ تعالیٰ کے حکم سے ذرہ برابر
بھی گردن کو نہ پھیر رہ حال میں اس
کی اطاعت نہ کر گردن آسنہ
اطاعت نہ کر نقد عزت کون
کھینچنے یعنی لوگوں کی عزت کھینچوں
کے سپرد نہ کر یعنی تقدیر الہی میں
کلمہ شکوہ نہ لراپنے سے ہر ایک کو

ہستہ سمجھ
سیار
مت رھا
تیاں
یتیم کی جمع
راز بھید

ہدم سامتی فاسق نافرمانی
کرنے والا نادر نطت بے
محبت فساد لڑائی جھگڑا
آرزوین دکھ دینا شقی
بدبخت احمق بیوقوفی بے لہذا
ناپاک بے گاہ خیر بے وقت
اٹھنے والا درگزر بھاگنے والا
نارحموم زہریلی آگ جنسیل
دوست ساملاں سال کی جمع
سوال کرنے والا ترساں ڈرنے
والا جمع بھوک ران
کا پھینے والا خویش اپار شدہ دار
استادانف کارہ جا فور آمدہ

یعنی بخیل کو جب کوئی رشتہ دار یا دوست راستہ میں مل جاتا ہے تو وہ اسے بچا کر لکل جاتا ہے اور اپنے اس فعل پر خوش ہوتا ہے۔

باطہارت باش و پاکی پیشہ کن
وز عذاب گور نیز اندیشہ کن

در بیان علامات محفل

علامت ظاہر آمد در محفل
اولاً از سالماں ترساں بود
چوں رسد در رہ بخوش و آشنا
میست از مالش کسے را فائدہ

باتو گویم یاد گیرش اسے خلیل
وز بلائے جوع ہم لرزاں بود
بگذر در آنجا و گوید مرحبا
کم رسد با کس ز خواستش مابدہ

در بیان قساوت قلب

سخت دل راستہ علامت یافتم
باضعیقاں باشدش جور و ستم
موعظت ہر حین گوئی بیشتر
اہل دنیا را بمعنی مردہ داں

چوں بدیدم رُو ازو بر تافتم
ہم قناعت نبودش بامیش و کم
در دل سختش نیاشد کارگر
تا نباشی ہمیشہ بامردگان

در بیان حاجت خواستن

حاجت خود را بجوئے از زشت روی
مومنے را با تو چوں افتادہ کار
حاجت خود را جز از سلطان نخواہ
از وفات دشمنان شادی مکن

آنکہ دارد روی خوب از روی بچوئے
تا توانی حاجت او را برابر
چوں نخواہی یافت از درباں نخواہ
از کسی پیش کس آزاری مکن

در بیان قناعت

باقناعت ساز دائم اے پسر
ہر سحر خیز و استغفار کن
ہمیشہ خویش را غیبت مکن
چوں شود ہر روز در عالم جدید

گرچہ ہیچ از فتنہ نبود تلخ تر
فرصتے اکنوں کہ داری کار کن
غیر شیطان بر کسے لعنت مکن
از گناہاں توبہ می باید گزید

ماتش یعنی اس کے مال سے
کسی کو نادمہ نہیں پہنچی اور نہ ہی
اس کے گھر سے کسی کو کھانا نصیب
ہوتا ہے۔ قساوت
سخت دل۔ رو بر تافتم ہمنہ کو
پھیر لینا۔ جور و ستم نظر مو عظمت
نصیحت ہمیشہ زیادہ۔ کارگر
موت۔ یعنی جو لوگ یاد خدا سے
غافل ہو کر دنیا میں مشغول ہو
جاتے ہیں وہ مردہ ہیں اور
زندہ مردہ کی صحبت میں نہیں
بیٹھتا۔ حاجت خواستہ حاجت
چاہنا۔ زشت روی بد شکل۔

خوب روی
خصوصیت
یعنی اپنی
قساوت
کو بادشاہ
سے سامنے

پیش رو اور اس تک
رسائی نہ ہو سکے تو چو کیدار
کے سامنے مت بھوکو
اس سے کچھ حاصل نہ ہوگا۔
از وفات دشمن کی
موت سے خوشی نہ کر کیونکہ
یہ وقت دوستوں کے لیے
بھی ہے اور کسی کے سامنے
کسی دوسرے کے متعلق لا تعلقی
کا اظہار نہ کر۔ قناعت ہمسیر
دائم ہمیشہ۔ تلخ تر زیادہ
کڑوا یعنی تجمد کے لیے اٹھ او
اپنے گناہوں کی معافی مانگ
ہمیشہ با سستی۔ جدید۔

ہر کہ راتر سے نباشد از خدا
تا توانی حاجت مسکین برار
ہست مالت جملہ در کف عاریت
عاریت را بازی باید سپرد
حاصل از دنیا چہ باشد اے امین
ہر چہ دادی در رہ حق آن تست
ہر کہ بانگ ز حق راضی شود
ہست دنیا بر مثال قنظرہ
ہر کہ سازد بر سر پل حنائہ
از خدا نمود روا بستن غنا
فقر و درویشی شفاے مومن ست
مال و اولادت بمبسنی دشمن اند
إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ رَايَا دَٰغِيرِ
مَرَدٍ رَہ را بود دنیا سود نیست
ہر کہ از صدقش دل صہابی بود
ہر کہ در بند زیادت می شود
بندگان حق چوں جاں را باختند
تا بازی در رہ حق ہر چہ ہست

حق ترسانند ز ہر چیز می ڈرا
تا بر آرد حاجت را کہ دگار
گر بہاند از تو باشد زاریت
ہیچ کس دیدی کہ زربا خود بُبرد
نہ گزے کر پاس و سہ گز از زمین
انچہ ماند از تو بلاے جان تست
حاجت اورا خدا قاضی شود
بلکہ از دے کہ تو داری رو برہ
نیست عاقل او بود دیوانہ
ہست مومن را غنا رنج و غنا
زانکہ اندر دے صفائے مومن ست
گر چہ نزدیک تو چشم روشن اند
مال و ملک این جہاں بر باد گیر
ہر گزیش اندیشہ نابود نیست
خرقہ بالقمیہ کافی بود
دور از اہل سعادت می شود
اسب ہمت تا ثریا تا ختند
انچہ می باید کجا آید بدست

در بیان نتائج سخا

تا بیابی از پس شدت رحنا
زانکہ نبود دوزخی مرد سخنی

در سخا کوش اے برادر سخا
باش پیوستہ جو انمرد اے اخئی

ترس، خوف، درآ، دراصل
اورا ہے، اس کو، عاریت،
مانگا ہوا، کر پاس، سوتی کپڑا،
کھدر، ہرچہ، یعنی تیرا مال
وہ سے جو تو نے اللہ کی راہ
میں خرچ کیا اور جو کچ گیا وہ
تیرے لیے باعث عذاب ہے
قاضی، پورا کرنے والا۔

قنظرہ، پل، بر سر پل، پل کے
اوپر، غنا، دولت مندی۔
یعنی اللہ تعالیٰ سے صرف دنیا کا
سوال نہیں کرنا چاہیے بلکہ دنیا و
آخرت کا سوال کرنا چاہیے جھٹا،

صفائی، احسان

اموالکم و

اولادکم

فقتنہ

یعنی تمہارے

مال اور اولاد تمہارے

یہ فتنہ میں۔ مرد راہ را یعنی
مرد کامل کو دنیا کے آنے کی خوشی
اور جانے کا غم نہیں ہوتا اور نہ
ہی اس کے دل میں دنیا کی ہوس
ہوتی ہے یعنی جس کا دل

سے صاف ہو جاتا ہے وہ ایک

اور حق پر کفایت کرتا ہے۔

بند، نکر، بندگان حق، خدا کے خاص

بندے، جاں را باختند، جان کی

بازی ہاتے ہیں۔ اسب، گھوڑا۔

ثریا، ہندوس ستاروں کا نام ہے جو

گچھ کی شکل میں ہوتے ہیں تا بازی

در رہ حق، جو جہانم تک نہیں

سب کچھ خدا کی رہ میں قربان نہ کرے اس وقت تک قرب خداوندی نصیب نہیں ہو سکتا۔ کوشش، کوشش کرنا، پیچھے، شدت، تکلیف، تمام۔

زانکہ در جنت قرین مصطفاست
اینکہ جائے اسجیا باشد بہشت
جائے مُسک جز درون نازشیت
در جہنم ہمدم ابلیس داں
بلکہ با او کے رسد بوئے بہشت
اہل کبر و بخل را باشد مقرر
از بخیلی و زتکبیر دور باش
تا شود روئے دلت بدر منیر

در رخ مرد سخی نور و صفاست
حق تعالیٰ بر در جنت نوشت
اسجیا را با جہنم کار نیست
کار اہل بخل را تلبیس داں
ہیچ مُسک نگذرد سوئے بہشت
آنکہ می خوانند مرا اور اسقر
اے پسر در مردی مشہور باش
با سخا باش و تواضع پیشہ گیر

قرین، ساتھی۔ اسجیا، سخی کی جمع۔
بخش کرنے والا۔ مسک، بخیل
اہل بخل، بخیل لوگ تلبیس، دھوکہ
ہدم، ساتھی۔ سقر، دوزخ مقرر
ٹھکانہ۔ مردی، جو فردی۔ تواضع،
عاجزی۔ پیشہ۔ عادت۔ بدر منیر،
چلنے والا چاند۔ رحمانی۔ جہنم یعنی
خدا کا بندہ۔ عطسہ، پھینک یعنی
پھینک جب آتی آتی رک جانے
تو یہ شیطانی فعل ہے۔ خون بینی،
ناک کا خون یعنی نکیر۔ خامیازہ
اہل نفاق، منافق لوگ
و ثاق، بڑی جو قیدی کے

در بیان کار ہائے شیطانی

داند اینہا ہر کہ رحمانی بود
باشد آں از فعل شیطاں بیشک
آنکہ ظاہر دشمن انساں بود
اے پسر ایمن مباش از مکر فے

چار خصلت فعل شیطانی بود
عطسہ مردم چو گزشت از یکے
خون بینی نیز از شیطاں بود
خامیازہ فعل شیطان ست وقتے

پاؤں میں ڈالی
جاتی ہے
مقبور
کیا ہوا۔
قہر، غضب
قاہر، غضب

کرنے والا۔ کذب و لاف،
جھوٹ اور بڑے اعانت،
مدد یعنی منافق کی تین علامات
ہیں، جھوٹ بولنا، وعدہ
خلافی، امانت میں
خیانت کرنا۔
ایمن، امانت دار۔
سینہ بار۔ یعنی خدا تعالیٰ
دنیا کی منافقت کی شر
سے پاک کر دے۔
تیغ، تلوار

در بیان علامات منافق

در جہنم داں منافق را و ثاق
زاں سبب مقہور قہر قاہر ست
قول او نبود بغیر از کذب و لاف
ہم امانت را خیانت می کند
زاں نہ باشد در رخ نور و صفا
بیت باوا شترش از روئے زمین
تیغ را از بہر قتلش تیز کن

دور باش اے خواجہ از اہل نفاق
ستہ علامت در منافق ظاہر ست
وعدہ ہائے او ہمہ باشد خلاف
مومناں را کم اعانت می کند
نیست در وعدہ منافق را وفا
تا نہ پنداری منافق را ایں
از منافق اے پسر پرہیز کن

*

با سناق ہر کہ ہمرہ می شود

منزل او در تک چہ می شود

در بیان علامات متقی

سہ علامت باشد اندر متقی
پُر حذر باش اے تقی از یارِ بد
کم رود ذکر دروغش بر زباں
از حلال و پاک ہم گیرند کام

کے بود نسبت تقی را با شقی
تا نیند از دترادر کارِ بد
از طریقِ کذب باشد بر کراں
تا نینقتند اہل تقوی در حرام

در بیان علامات اہل جنت

ہر کرا باشد سہ خصلت در سرشت
شکر و نعمت و صبر اندر بلا
ہر کہ متغفر بود اندر گناہ
ہر کہ ترسد از آلہ خویشتن
معصیت را ہر کہ پے در پے کند
اے سپرد ائم با ستغفار باش
گر گنی خیرے بدست خویش کن
یک درم کا نرازد دست خود دہند
گر نہ بخشی خود یکے خرابائے تر
ہر چہ بخشیدی فلکن با اور جوع
ایں بدان ماند کہ شخصے قے کند
ہا پس گر چپیز کے بخشد پدر
اے پسر شادی ز مال و زر مجوی

باشد آنکس بیشک از اہل بہشت
می دہد آئینہ دل را جلا
حق ز ناری دوزخش دارد نگاہ
خواہد او عذرا گناہ خویشتن
ایزدش از اہل جنت کے کند
وز بدان و مفسدان بیزار باش
خیر خود را وقف ہر درویش کن
بہ بود زان کہ پس او صد دہند
بہتر از بعد تو صد مثقال زر
گر ز پا افتادہ از دست جوع
بار بیل خوردن آں می کند
می رسد گر باز گیرد زان پسر
انچہ کس را دادہ دیگر مجوی

بہشت

ہمراہ ساقی - منزل مقام

نکتہ گہرائی - چہ کنواں

یہ لفظ چاہ کا محفف ہے -

متقی پرہیزگار - ذکر دروغ

جھوٹی بات - طریق راستہ

کذب - جھوٹ - برکراں کن کہش

از حلال یعنی متقی پاک او

حلال چیز کھاتا ہے اور حرام

سے جتا ہے - سرشت فطرت

نعمت کی جمع - بلا

مصیبت - آئینہ شیشہ

جلا - روشنی مستغفر - توبہ کرنیوالا

نگاہ دہشش محفوظ رکھنا - آلہ

خدا تعالیٰ

عذر معافی

بدان - بدی جمع بڑ

مفسدان - مفسد کی جمع

فساد پھیلانے والا گروہ -

خیرے - خیرات یعنی اگر تو

کوئی سدا خیرات کرنا چاہتا

ہے تو اپنی زندگی میں اپنے

ہاتھ سے کر - درم، ایک سکہ

ہے چوپار آنے کے برابر ہوتا

ہے - ہر چہ بخشیدی یعنی ایک

دفعہ خدا کے نام پر

دے کر واپس نہ لو اگرچہ

بھوک میں کتا ہی رہتا

کیوں نہ کر دے - میل جون

بارغبت - ہا پس یعنی باپ بیٹے

کو کوئی چیز سدا کرنے کے بعد

واپس لے سکتا ہے کیونکہ بیٹے کا مال بھی باپ کا مال ہے -

در بیان آنکہ در دنیا از آن خوش نباید بود

سود آور اور اور عقب ماتم بود
جائے شادی نیت دنیا ہوش دار
ایں سخن دارم ز استادان سبق
روئے دل را جانبِ دجوتے کن
لیک از دنیا فرح جستن خطاست
غم شود یارِ سرخ جویندگان
ہر کسے دارد غم خویش لے پسر
از برائے آنکہ باشی حق پرست
یا حیا و یا سحت و وجود باش

شادی دنیا سرا سر غم بود
نہی لافرح ز دنیا گوش دار
شادمانی را ندارد دوست حق
اے پسر با محنت و غم خوئے کن
گر فرح داری ز فضل حق رواست
حزن و اندوہست قوتِ بندگان
از چہ موجودی بنیدیش اے پسر
کرد ایزدم تر از نیست ہست
تا تو باشی بندہ معبود باش

کہ اللہ تعالیٰ خوشی کو دوست نہیں رکھتا خوئے کن عادت ڈال۔
رہے دل کا ہرہ یعنی توجہ۔
دہوئے، دل کو ڈھونڈنے والا یعنی اللہ تعالیٰ۔ فرح، دنیا کی خوشی یعنی اگر اللہ تعالیٰ نے اپنے فضل و کرم سے تجھے دنیا کی خوشی عطا کی ہے تو دوست سے در اس کا سوال نہ کر۔ حزن، غم اندوہ، فکر قوت۔ روزی۔ فرح ہوشی۔ از چہ موجودی تو کس لیے پیدا ہوا یعنی اللہ تعالیٰ نے تجھے اس لیے پیدا فرمایا ہے اس کی فکر کر۔ ایزد، اللہ تعالیٰ نسبت بہت

یعنی تو نہیں تھا تو اللہ تعالیٰ نے تجھے پیدا فرمایا تاکہ تو خدا کی یاد کرتے جیسا کہ ارشد دہے و ما خلقنا الجن

در بیان نصائح و تنبیہ و دنیوی

نفس را بد خو میا موزاے پسر
پیشتر از شام خواب آمد حرام
در میان آفتاب و سایہ خواب
باشدت رفتن سفر تنہا خطر
استماع علم کن ز اہل علوم
روز اگر بینی تو روئے خود رواست
مونسے باید کہ نزدیکت بود
نزد اہل علم سرد آمد چو تیغ
در میان شاں نیائی زینہار
روز و شب می باش دائم در دعا

خواب کم کن اول روز اے پسر
آخر روزت نکو بود منام
اہل حکمت را نمی آید صواب
اے پسر ہرگز مروت نہا سفر
دست را بر رخ زدن شومست شوم
شب در آئینہ نظر کردن خطاست
خانہ گرتنہا و تارکیت بود
دست را کم زن تو در زیر زنج
چار پایاں را چو بینی در قطار
تا فراید قدر و جا ہست را خدا

والا لا الا عبدون یعنی میں نے جنوں کو اللہ سے کو اپنی عبادت کے لیے پیدا کیا ہے۔ اول روز، دن کا ابتدائی حصہ۔ بد خو، بری عادت۔ آخری حصہ۔ اہل حکمت، اہل حمت یعنی دھوپ اور سایہ میں سونا کھانے کے نزدیک ناپسند ہے۔ تنہا، ایلا دست برد زدن منہ پر ہاتھ مار کر پٹنا۔ تارکیت، اندھیرا۔ مونس، بھد یعنی اندھے گھر میں اکیسے نہیں رہنا چاہیے۔ زیر زنج، کھوڑی کے نیچے۔ سرد آمد، کھنڈا

آیات یعنی نامناسب ہے ہاتھ کو کھوڑی کے نیچے رکھنا علماء کے نزدیک اچھا نہیں ہے۔ چار پایاں را، یعنی چو پاؤں کی قطار میں سے مت گذر۔ در دعا، مرتبہ و عزت۔

تا شو و عمرت زیادہ درجہاں
تا نہ کاہد روزیت در روزگار
ہر کہ رو در فسق و در عصیاں کند
کم شود روزی ز گفتار دروغ
فاقہ آرد خواب بسیارے پسر
ہر کہ در شب خواب عریاں می کند
بول عریاں ہم فقیری آورد
در جنابت بد بود خوردن طعام
ریزہ نال را میفکن زیر پائے
شب مزین جا روب ہرگز خانہ در
گر بخوانی اب و مات را بنام
گر بہر چوبے کنی دندان حلال
دست را ہرگز بخاک و گل مشوے
اے پسر بر آستان در مشین
تیکہ کم کن نیز در پہلوئے در
در خلا جا گر طہارت می کنی
جامہ را بر تن نشاید دوختن
گر بدامن پاک سازی روئے خویش
ویر و بازار و پیروں آئی زود
نیک بنود گر گشتی از دم چراغ
کم زن اندر ریش شانہ مشترک

رو نکوئی کن نکوئی در نہاں
مصیبت کم کن بعالم زینہاں
ایزد اندر رزق او نقصاں کند
در سخن کذاب را نبود شروع
خواب کم کن باش بیدارے پسر
در نصیب خویش نقصاں می کند
اندہ بسیار و پسیری آورد
ناپسندست این بنزد خاص عام
گر ہی خواہی تو نعمت از خدائے
خاک رو بہ ہم منہ در نہ بر دور
نعمت حق بر تومی گرد و حرام
بنوا گردی و افقی در وبال
از برائے دست شستن آبجوے
کم شود روزی ز کردارہ چنین
باش دائم از چنین خصلت بدر
وقت خود را داں کہ غارت می کنی
باید از مرداں ادب آموختن
روزیت کم گرد دایے در لیش بیش
زانکہ رفتن را نیبانی ہیچ سود
رہ مدہ دو و چراغ اندر دماغ
زانکہ آل خاص تو باشد خوشترک

فاقہ، جھوک، وریاں، نکا نصیب
مقدر، بول، پیشاب، اندہ، غم
پسری، بڑھاپا، جنات، جنیحات
ناپاکی کی حالت، ریزہ آن رزق کا
ٹھوڑا، جاروب، جھاڑو، خاک ڈبہ
جھاڑو یعنی رات کو جھاڑو نہ پھراور
جھاڑو دروازے سے نیچے بھی نہ رکھ
اب، ام، باپ ماں یعنی والدین
کو نام سے مت پکار، چوب، لکڑی
بنوا، عزیز، وبال، مصیبت یعنی
ہر لکڑی سے دانوں کا خلال منع ہے
بلکہ اس کے لیے مخصوص لکڑی ہونی
چاہیے ایسا نہ ہو کہ جہاں ملی اٹھا
کے منہ میں ڈال لی
دست را
یعنی ہاتھوں
دستی اور
پچھ سے صاف
در بلدی سے
دھو، آستان در، دروازے کی
چوکھٹ، پہلوئے در، دروازے
کی وہ لکڑی جو دیوار کی طرف بند
ہوتی ہے، بدر، دور خلا پیشاب
طہارت، غسل غارت ضائع
جامہ، کپڑا یعنی جسم پر پہنے ہوئے
کپڑے کو نہیں سہنا چاہئے، دامن
پتہ یعنی جسم کے کپڑے سے چہ
کو صاف نہ کر دبلد علیحدہ کرے
سے منہ کو صاف کرنا چاہئے
دیر، بازار یعنی بازار ہر روز
نہ جا اور صدی، بس، آ، پیش
پاک ہے سب سے بڑی جگہ آستان

اور عمدہ جگہ مسجد نیک بنود اچھا نہیں ہے یعنی بھونک مار کر چراغ گل نہ کر۔ دود، دھواں، ریش، داڑھی، شانہ، کنکھی، بشر، ہشتہ کر

گدا کروں سے مانگے ہوئے ٹھوٹے نہ خریدیں کیونکہ ان میں گھر گھر کی میل ہوتی ہے۔ دسترس ۴۴ کشادگی۔ راہواری، تیز رو گھوڑا۔ تنہی، بیڑھاہن

از گدایاں پارہائے ناں محشر دور کن از خانہ تار عنکبوت خرج را پیروں ز اندازہ مکن دسترس گر باشد تنگی مکن	ز انکمی آرد فقیری اسے پسر باشد اندر ماندنش نقصان قوت خشک ریش خویش را تازہ مکن چونکہ راہواری برہ لسنگی مکن
--	--

صابراں، صابر کی جمع۔ صبر کنوالا۔ سختی، تکلیف۔ ترس، کھٹا۔ بلا۔ مصیبت۔ بشر، شمار نہ کر۔ بلا۔ ہرگز۔ اہل صدق، سچے لوگ۔ جمیل، اچھا خلیل، دوست۔ خوشت، تعلق یعنی اگر تجھے درویشی پر فخر نہیں تو پھر فقرا کے ساتھ تجھے کوئی تعلق نہیں۔ جنبش، حرکت۔ فرمان، حکم۔ حرمت، عزت۔ فراوان، زیادہ۔ یعنی اگر تیرے تمام کام اللہ تعالیٰ کے حکم کے مطابق ہوں تو اس کی بارگاہ میں تیری بجد عزت ہوگی۔ عجب، آفت۔ حرمت، یعنی تیری عزت اور

در بیان فوائد صبر

تا شوی در روزگار از صابراں گر تزش سازی تو رواند ر بلا در بلا وقتے کہ صابر نیستی بے شکایت صبر تو باشد جمیل گر نباشد نخر از درد ویشیت گر ہمہ جنبش یسراں باشدت بندہ از خدمت بعقبے می رسد حرمتت در خدمت آرام دست گر نگر دی اے پسر گر دخلاف گر ہی داری شرح را انتظار	غم مکن از دیدن سختی گراں خویش را از صابراں مشر بلا نزد اہل صدق شاکر نیستی با کسے کم کن شکایت از خلیل کے باہل فقر باشد خویشیت حرمتت احد فراواں باشدت لیکن از حرمت بموئی می رسد ہر کہ خدمت کرد مرد مقبل ست انگے زبید ترا در صبر لاف در بلا جز صبر نبود ہیج کار
--	---

دل سون در روزگار
لی خدمت میں
سے مقبل،
تبول خدا فرج،
خوشی۔ تجرید۔ تفرید۔
اپنے آپ کو ماسوی اللہ سے اور
دنیاوی آلائشوں سے علیحدہ
کرنا۔ صفا، صفائی۔ تجرید، غوا،
ایلا، موجب۔ اہل دید، دیدار
اہل کاشوق رکھنے والے۔
کے دعویٰ۔ اپنے آپ کو
اینا۔ عاجبی دانساوی
استیار کرنا۔
ہم کن سمجھ سے۔ دد آخ،
چھوڑنا، انقطاع، چھوڑنا۔
طاق، اکیلا۔
اعتماد، اعتماد۔ ہر دوسرے
بامید، امید والا۔

در بیان تجرید و تفرید

گر صفامی یایدت تجرید شو ترک دعویٰ ہست تجرید اے پسر اصل تجریدت وداع شہوت است گر وہی یکبار شہوت را طلاق گر تو برداری ز غمیش اعتمید	ورخبر داری ز اہل دید شو فہم کن معنی تفرید اے پسر بلکہ کئی انقطاع شہوت است آں زماں گردی تو در تفرید طاق آنکہ از تجرید گردی با امید
--	---

اعتمادت چوں ہمہ برحق بود
 ترک دنیا کن برائے آخرت
 گریبانی از سعادت این مقام
 گمزد دنیا دست ثنوی بہر حق
 رومجرب باش دائم مرد باش
 گرد کبر و عجب و خود رانی مگرد
 ہر کہ گرد کورہ انکشت گشت
 وانکہ با عطا رسیگرد و قریب
 ہمنشین صالحاں باش اے سپر
 جانب ظالم مکن میل اے عزیز
 روز اہل ظلم بگریزاے فقیر
 صحبت ظالم بساں آتش است
 از حضور صالحاں صالح شوی
 ہر کہ او با صالحاں ہمدم شود
 اے سپر مگذار راہ شرع را
 از شریعت گم نہی بیرون قدم
 ہر کہ در راہ ضلالت می رود
 حق طلب و زکار باطل دور باش
 ہر کہ نگزیند صراطِ مستقیم
 در رہ شیطاں منہ گام اے اخی
 ہر کہ در راہ حقیقت سالک است

آں دست تفرید جہاں مطلق بود
 وز بدن برکش لباس فاخرت
 صاحب تجرید باشی والسلام
 وانکہ از تفرید گویندت سبق
 تا بہر فرقے نشینی گرد باش
 قدر خود بشناس و ہر جانی مگرد
 حامہ از دودش سیاہ و زشت گشت
 او ہمہ یا بدز بوائے خوش نصیب
 دور باش از رند و قلاش اکل سپر
 ورنہی گردی از ان خیل اے عزیز
 تا نسوزی ز آتش تیراے فقیر
 زانکہ خلق آزارتند و سرکش است
 ورنہی با بیداں طالح شوی
 در حریم خاص حق محرم شود
 اصل یابی گریبگیری و سرع را
 در ضلالت اُفتی و رنج و الم
 از جہالت با بطلت می رود
 در سخا و مردمی مشہور باش
 در عذاب آخرت مانند بیم
 تا نگردی خوار و بدنام اے اخی
 روز و شب خائف ز قہر مالک است

کے لیے ترک کر دے۔ سعادت،
 نیک بختی۔ دست ثنوی، ہاتھ دھو کر
 یعنی تجربہ حاصل کرنے کے لیے پہلے
 دنیا سے ہاتھ دھولے۔ مجرب،
 دنیاوی آلائشوں سے اکیلا۔ فرق،
 سر کی چوٹ۔ گرد، عیار۔ کبر، تکبر۔
 عجب غور۔ خود رانی، خود پسندی۔
 کورہ، بھٹی۔ انکشت، کونہ۔
 دھوا، زشت۔ میلے، دودش
 صالحاں۔ یعنی نیک لوگوں کے
 پاس بیٹھ اور بڑوں سے دور رہ۔
 رند، احکام شرع کی پابندی
 نہ کرنے والا۔ قلاش، بد معاش
 میل، رغبت۔

خیل
 گردہ
 بساں
 زائد

سے سان
 مانند، باش، صالح، برا۔
 یعنی بیسی مجلس ہوگی ویسی
 ہی تائیس۔ حریم، دربار
 اے سپر مگذار، یعنی شریعت
 کے راستہ کو مت چھوڑ،
 یہ جڑ کی مانند ہے جڑ
 قائم ہو تو درخت پھل دیتا
 ہے ورنہ خشک ہو جاتا ہے
 ضلالت، گمراہی۔ صراطِ مستقیم
 سیدھا راستہ۔ مسلک
 اہل سنت و اجماعت،
 مقیم، رہنے والا۔ گام قدم
 خوار، ذلیل۔ راو حقیقت

سچا راستہ خدا کی راہ۔ سالک، چلنے والا۔ خائف، ڈرنے والا۔

برخلاف نفس کن کاراے سپر
تا نیستی زار در نار سست

در بیان کرامت الہی

مقبیل ست آنکس کہ گیرد این سبق
با سخاوت باشد وہم تازہ رھے
ہم نظر پاک از خیانت باشدش
باشد آن کس مومن و پرہیزگار

چار چیز است از کرامتہائے حق
اول آن باشد کہ باشد راست گوے
بعد از ان حفظ امانت باشدش
ہر کرا حق دادہ باشد این چہ سار

در بیان آنکہ دوستی را شاید

تو طمع زان دوست بردار ای سپر
دوست شمارش بدو ہمدم مباش
از چنان کس خوشی تن را دور دار
دور ازوے باش تا داری حیوۃ
گر سر خود بر قدہائے تو سود
خشم ایشان شد خدائے دادگر
زینہ سار اورانگوئی مرحبا

دوست بد باشد زیاں کاراے سپر
ہر کہ می گوید بد بہائے تو فاش
دوستی ہرگز ممکن با بادہ خوار
منعے گرمی کند ترک زکوٰۃ
دور شو زان کس کہ خواهد از تو سود
اے سپر از سود خواراں کن حذر
آنکہ از مردم ہی گیسر در با

در بیان غم خواری مردم

زانکہ ہست این سنت خیر البشر
در مجالس خدمت اصحاب کن
تا ترا پیوستہ حق دارد عزیز
عرش حق در جنبش آید آں زماں
مالک اندر دوزخش بریاں کند
باز یاد جنت در بستہ را

بر سربالین بیماریاں گذر
تا توانی تشنہ را سیراب کن
خاطر ایام را در پیاب نیز
چوں شود گریاں یتیمی ناگہاں
چوں یتیمی را کسے گریاں کند
آنکہ خستد اند یتیم خستہ را

نار سقر، دوزخ کی آک -
راست کوئی، پچ بولنے والا -
دوست بد، بڑا دوست - طمع،
لاچ، فاش، ظلم، بادہ خوار
شرابی - سود، بیاج سود، رگڑے
یعنی سو خوار اگر اپنے سر کو تیرے
پاؤں رگڑے پھر بھی اس کے
قریب نہ جا - سود خوار، بیاج
کھانے والا - حذر، پرہیز -
ختم، دشمن، دادگر،
انصاف کرنے والا -

مرحبا، خوش آمدید -
بالیں، سدا، خیر البشر،
نبی اکرم صلی اللہ
علیہ وسلم -
تشنہ،
پیساس،
مجالس،
مجالس کی جمع -

اصحاب، ساتھی -
خاطر، دل - ایام، یتیم کی
جمع - دریاب، دلجوئی کرنا،
ناگہاں، اچانک، گریاں،
رونے والا - بریاں، جلانا
یعنی یتیم کو تکلیف پہنچانا
عذاب الہی میں گرفتار ہونے
کا سبب ہے -
خستہ، غمناک - یعنی
جو شخص یتیم کو خوش کرتا
ہے اللہ تعالیٰ اس کیلئے
جنت کے بند دروازے
کھول دیتا ہے -

اگر ہرگز جمع بھید پر آں، بیکر کی جمع بڑھانا

ہر کہ اسرار ت کنڈ فاش اے سپر
در جوانی دار سپراں راعزیز
برضعیفاں گز بخشائی رواست
پر سر سیری مخور ہرگز طعم
علت مردم ز پر خواری بود
راحتے نبود حسود شوم را
ہر منافق را تو دشمن دار باش
تو بے بد خو کجا محکم شود
تا شود دین تو صافی چون زلال
آنکہ باشد در پئے قوت حرام

سیرت ہائے خوب، اچھی عادت۔ بر سر سیری۔ میچ پیٹ بھرے ہوئے پر

از چہاں کس دور می باش اے سپر
تا عزیز دیگران باشی تو نسیز
کیس ز سیرت ہائے خوب اولیاست
تا نہ میرد در بدن قلب اے غلام
خور دن پر تخم بیکساری بود
کاذب بد بخت را نبود ونا
از وے و از فعل وے بیزا باش
مر بخیلاں را مروت کم شود
باش دائم طالب قوت حلال
در تن او دل ہی میرد دم

در بیان صلہ رحمی

کہ و پر سیدن بر خویشان خویش
ہر کہ گرداند ز خویشاوند رو
ہر کہ او ترک اقارب می کند
گرچہ خویشان تو باشند از بدان
ہر کہ او از خویش خود بیگانہ شد

تا کہ گردد مدت عمر تو پیش
بے گماں نقصاں پذیرد عمر او
جسم خود قوت عقارب می کند
بدتر از قطع رحم چیزے مداں
نامش از روئے بدی افسانہ شد

در بیان قوت

چصیت مردی اے سپرنیکو بدان
عذر خواہد مرد پیش از معصیت
آنکہ کار نیک مرداں می کند
ہر کہ او باشد ز مردان خدا

اولاً تر سیدن از حق در نہاں
باشدش طاعات بیش از معصیت
باضعیفاں لطف احساں می کند
باشد اندر تنگدستی باسحا

بہار

کھانا نہ کھا۔ علت، بیماری۔
پر خواری، زیادہ کھانا، تخیم۔
بیج۔ میو زیادہ کھانا، بیماری کا
بیج۔ اس سے بیماری پیدا
ہوتی ہے۔ راحت، آرام۔
حسد۔ حسد کرنے والا۔ شوم،
منجوس۔ بیزار، نفرت کرنے والا۔
بد خوئی، بری عادت والا۔
تحکم، مضبوط مردت، احسان۔
صافی صاف۔ زلال۔ صاف
اور میٹھا پانی۔ قوت، روزی
صلہ رحم۔ قریبی رشتہ داروں کے
ساتھ اچھا برتاؤ، خویشان خویش
قریبی رشتہ دار۔

میں زمانہ
میرد دم
میں بولے
قریبوں سے
نہ پھیر لیا ہے
اس کی زندگی میں ہی واق ہو جاتی
ہے۔ ترک۔ چھوڑنا۔ اقارب
قریبی کی جمع، رشتہ دار۔ عقارب
عقرب کی جمع، کچھو۔ یعنی جو شخص
قریبی رشتہ داروں سے قطع رحمی
کرتا ہے اس کے جسم کو کچھو اپنی
غذا بنا لیں گے۔ گرچہ خویشان
یعنی تیرے رشتہ دار تیرے ساتھ
اگر براسلوک کریں پھر بھی تو ان
کے ساتھ اچھا برتاؤ کر ہی کمال
ہے۔ بیگانہ، لا تعلق افسانہ۔
قلعہ جی اس کا نام برائی میں مشہور
ہو جاتا ہے۔ مردی، جو فردی۔

ترسیدن، ڈرنا۔ نہاں، پوشیدہ۔ عذر، معافی معصیت، گناہ۔ طاعات، طاعت کی جمع، فرمانبرداری۔ باسحا، سخاوت کرنے والا۔

تا نظر ہا یانی از فضل خدا سے
نگذرا ند عیب دشمن برزباں
از غم ایشان شود اندو ہناک
گر رسد ظلم و جفا ہا اویسے
کے رود ہرگز بد نبال مراد
وانگے راہ سلامت پیش گیر

اے پسر و صحبت مردانِ در آئے
ہر کہ از مردانِ حق دارد نشان
خود نخواہد مرد خصمان را ہلاک
می بخوید مرد انصاف از کسے
ہر کہ پا اندر رہ مردانِ نہاد
اے پسر ترک مراد خویش گیر

خصم کی جمع دشمن۔ اندو ہناک، غناک۔ دہلا۔ بچھے۔ ترک، چھوڑنا۔ راہ سلامت، امن کا راستہ ہے تو۔ نجس، منعم، دولت مند خلق، مخلوق۔ یعنی وہ مخلوق کے سامنے اپنے آپ کو ذلیل در سوا نہیں رتا، جیسا کہ فرمانِ خداوندی ہے، لا یسلون الناس مالاً۔ گرتے، بھوکا۔ سیرتی، بیت کا بھرا ہوا ہونا۔ لاغر، کمزور، خون دل پر دار، یعنی دل کو مضبوط رکھتا ہے اگرچہ ہاتھ خالی ہوں۔ نزاری، کمزوری۔ فریبی ہوٹا پرن۔ سپار، سپردن سے۔ امر ہے۔ سپرد کر دے۔ سرانے خلد، ہمیشہ کی سرانے یعنی جنت۔ انتباہ، متنبہ رہنا۔ بلا، مصیبت۔ یاری، مدد۔ قائم، یہاں غیر خدا سے مراد بت اور معبودان باطلہ مراد ہیں اولیاً انبیاء خدا کے دوست ہیں اور اس کی عطا کردہ طاقت سے اس کے بندوں کی مدد کرتے ہیں یہی اہلسنت کا مسلک ہے زیادہ تفصیل کے لیے اعلیٰ حضرت کا رسالہ الاستمداد ملاحظہ فرمائیں۔ جائے گریہ، روتنے کی جگہ چشمِ عبرت نصیحت کی آنکھ۔ لب، ہونٹ۔ مور، جیوتی۔ حزن، لاپنج۔ یعنی

در بیان فقر

بانو گویم گزنداری زان خبر
خویش را منعم نماید پیش خلق
دوستی با دشمنان خود کند
وقت طاعت کم نباشد از حریف
می نماید در نزاری سر بھی
تا نگہ دارد ترا پروردگار
در سرانے خلد محرم می شود

فقر میدانی چه باشد اے پسر
گر چه باشد بینوا در زیر دلق
گر گزند باشد ز سیری دم زند
گر چه باشد لاغر و زار و ضعیف
خون دل پودارد و دست تہی
اے پسر خود را بد رویشاں سپار
بافتی راں ہر کہ ہدم می شود

بازو گویم گزنداری زان خبر کہ
خویش را منعم نماید پیش خلق
دوستی با دشمنان خود کند
وقت طاعت کم نباشد از حریف
می نماید در نزاری سر بھی
تا نگہ دارد ترا پروردگار
در سرانے خلد محرم می شود

در بیان انتباہ از غفلت

زانکہ نبود جز خدا فریاد رس
غافلانہ در رہ باطل مباحث
چشمِ عبرت پر کشا و لب بہ بند
پند ناصح را بگوش جاں شنو
کار با شیطان با نازی مکن
عمر بر باد از تبہ کاری مدہ

در بلا یاری محواہ از ہیج کس
از خدائے خویشتن غافل مباحث
جائے گریہ است این جہاں درو مخند
ہمچو مور از حرص ہر سوئے مرو
اے پسر کو دک نہ بازی مکن
نفس بد را در گتہ یاری مدہ

در بلا یاری محواہ از ہیج کس
از خدائے خویشتن غافل مباحث
جائے گریہ است این جہاں درو مخند
ہمچو مور از حرص ہر سوئے مرو
اے پسر کو دک نہ بازی مکن
نفس بد را در گتہ یاری مدہ

چونٹی کی طرف لپٹی نہ بن۔ کو دک، بچہ۔ بازی، کھیل کود۔ انباری، شرکت۔ یعنی شیطان کے ساتھ بڑے کاموں میں شریک نہ ہو۔ یاری، مدد۔

ہر کجا تہمت بود آنجا مرو
 دشمنی داری از و این مباحث
 در رہ فسق و ہوا مگر مست از
 چوں سفر در پیش داری ز ادا گیر
 اسے پسر اندیشہ از اغلال کن
 تا نسوزی سازگاری پیشہ کن
 جملہ را چوں ہست بردوزخ گذر
 آتشے در پیش داری اے فقیر
 عقبہ در را ہست بارت بس گراں
 داری اندر پیش روزہ استخیر
 اے پسر راہ شریعت پیش گیر
 اے برادر باش در فرمان حق
 گردن از حکم خدایت بر متاب
 تابیبی در بہشت عدن جائے
 تا دہنت جائے در دار السلام
 شاد اگر داری درون خستہ را
 ہر کہ آرد این نصیحت را بجائے
 یا الہی رسم کن بر ما ہمہ
 عاجزیم و جب ہما کردہ بسے
 گر بخوانی و برانی بستہ ایم
 رحمت حق باد بر جان کسے

راہ حق را بچو تا ببینا مرو
 زیر سقبت بے ستوں ساکن مباحث
 خویشین را سخزہ شیطان مساز
 عمر خود را سمر بسیر بر باد گیر
 نفس پدرا از لکد پا مال کن
 از عذاب و فہر حق اندیش کن
 جائے شادی نیست با چندین خطر
 ہیج خوفت نیست از نار سعیر
 نگذر دبارت بسعے دیگران
 از خدایت نیست امکان گریز
 زودتر ترک ہوائے خویش گیر
 تابیبی جنت و رضوان حق
 تا نمانی روز محشر در عذاب
 شفقتے بنمائے با خلق خدائے
 با فقیراں روز و شب می وہ طعام
 با زیابی جنت در بستہ را
 در دو عالم را بخش بخش خدائے
 عفو کن جملہ گناہ ما ہمہ
 نیست مارا غیر تو دیگر کسے
 ہر چہ حکم تست زان خرسندہ ایم
 کیں نصائح را بخواند اوبے

تابیبی
 جنت
 رضوان
 عفو
 نصائح
 نصیحت
 جمع

ہمت ایرانی کی ہمت نامینا، اندھا
 سقبت ہمت، اسق، نافرمانی
 کب، ہوا، ستاز، دوشا
 سخزہ، سخزہ، چوں سفر در پیش
 یعنی قبر کا سفر سے سامنے ہے
 اس کے اعمال کا خرچہ تیار کر لے یہ
 دنیا کی زندگی نانی ہے، اندیشہ
 فکر، اغلال، غل کی جمع، حقوق
 ملا، دوستی، سازگاری، موافقت
 جملہ را، یعنی سب کا گذر، سراط
 سے ہوا، ہونہم کے اور کچھ یا
 جائیگا اس سے گذر کر سب جنت
 میں جائیں گے، مکار سے دن رات
 جہنم میں ہی مباح
 اس
 آگ
 ہی دون
 میرا
 جہنم والی آگ
 عقبت، دوسرا، ساتھی، جہی
 سفر، سخت، بار، ہونہم، کراں
 بھاری، سہمی، بوسنس، روزہ است
 خیر، قیامت کا دن، امکان، طاقت
 گریز، ہما، اے پسر، یعنی تیرے
 مظہر، بر مل، را اور خواہشات
 نفسانی، ہر دی، تھوڑے سے
 رضوان، نسامندی، بر متاب
 مت بھیجے، ننت، عدن، جنت کا
 ایسا، راہ ہے، شفقت، برنی
 دار السلام، جنت، درون آستہ
 زخمی، دا، عفو، معاف، بخوانی
 یعنی اگر اپنے در پر بلائے یا دور

کرے ہم تیرے ہی عاجز بندے ہیں اور تیرے ہر حکم پر راضی ہیں۔ کیں، کراں کا مخفف ہے۔ نصائح، نصیحت کی جمع۔

خاتمہ

بر روان پاک آں صاحب کمال
غوطہا در بحر معنی خوردہ است
ہیچ بندے را فرو نگذاشته
اہل دنیا را ہمیں وانی بود
وانکہ اینہا کار بند کمال است
ہمیشہ اولیا باشد مدام
جسم پر مردہ بتاب و تب رسد
خلعت راہ سعادت پوشیم
ہم تومی باشی مرا فریاد رس

رحمتے مانند بسے از ذوالجلال
کین ہمہ در ہا بنظم آوردہ است
یا دگائے در جہاں بگذاشته
اہل دین را این قدر کافی بود
ہر کہ اینہا را بدانند عاقل است
در حواری انبیا دار السلام
یارب آں ساعت کہ جاں بر لب
شربت شہید شہادت نوشیم
چوں ندارم درد و عالم جز تو کس

صدیق لہقان حکیم بصا جزاۃ ذوالاحترام والتکریم

اول آنکہ اے جان پدر خدائے عزوجل را شناس و ہر چیز از پند نصیحت گوئی نخست بر اں کار کن
سخن باندا زہ خویش گوئی قدر مردم بد اں حتی ہمہ کس را شناس۔ راز خود را نگہدار۔ یار را وقت سختی
بیا زمانے۔ دوست را بسود و زیاں امتحان کن۔ از مردم ابلہ و نادان بگریز۔ دوست زیرک و
دانا گزیر۔ در کار خیر جد و جہد نمای۔ بر زنان اعتماد مکن۔ تدبیر با مردم مصلح و دانا
کن۔ سخن بخت گوئی جوانی را غنیمت داں۔ بہنگام جوانی کار دو جہانی راست کن۔ یاران
و دوستان را عزیز دار۔ با دوست و دشمن ابر و کشادہ دار۔ مادر و پدر را غنیمت داں۔ استاد
را بہترین پدر شمر۔ خرچ را باندا زہ دخل کن۔ در ہمہ کار میانہ رو باش۔ جو امر می پیشہ کن
خدمت جہاں بوجہی ادا کن۔ در خانہ کبیکہ در آئی چشم و زباں را نگاہ دار جامہ و تن را پاک دار
با جماعت یار باش۔ فرزند را علم و ادب بیاموز و اگر ممکن باشد تیر انداختن و سواری بیاموز

در با، در کی جمع دوتی۔
نظم شعر۔ بحر۔ ممدرد۔
و آئی، پوری، ہا بسن،
مثل کرنا، جو کر، پڑوس۔
مدام، ہمیشہ، کثرت مان
راہ سعادت، نیں کاراستہ۔
جان پدر، باس کی جان۔
نخست کا کن، عمل۔
یعنی دوسروں کی نسبت
کرنے سے پہلے خود اں پر
عمل کرو۔ اندازہ، دستور۔
یعنی اپنی قدر کے مطابق

پند
نکات

سود و زیاں،
نفع نقصان،
اہل ان،
بے وقوف،
زیرک،
عقل مند،
جد و جہد،
بخت، دلیل ہی نو بات
کو اس کا شوق
بھی دو،
منظم وقت یعنی
جوانی کی وقت سے
دنیا و آخرت کے
کام کر۔
ابو کس اور بھی بہتر
کو خوش،
دخل،
واجبی،
نگاہ دار۔

کفش و موزہ کہ پوشی ابتدا از پائے راست کن و بدرا آوردن از چپ گیر۔ باہر کس کار ^{۲۹}
 باندا زہ او کن۔ شب چوں سخن گوئی آہستہ و نرم گوئی و بروز چوں گوئی ہر سوزنگاہ بکن۔
 کم خوردن و خفتن و گفتن عادت انداز۔ ہر چہ بہ خود نہ پسندی بدیگراں پسند۔ کار با ^{۳۲}
 دانش و تدبیر کن۔ نا آموختہ استاذی مکن۔ بازن و کودک راز مگو۔ بر چیز کساں دل منہ۔
 از بد اصلاں چشم و فادار۔ بے اندیشہ در کار مشو۔ نا کردہ را کردہ مشم۔ کار امروز بفر دایم بگن ^{۳۹}
 با بزرگ ترا از خود مزاج مکن۔ با مردم بزرگ سخن در راز مگو۔ عوام الناس را گستاخ مساز۔ حاجتمند ^{۴۲}
 را تو مید مکن۔ خیر کساں بخیر خود میا مینر۔ مال خود را بد دست و دشمن سنائی۔ خویشاوندی از ^{۴۳}
 خویشاں مبر۔ کساں را کہ نیک باشند بہ عنایت یاد مکن۔ بخود منکر۔ جماعتی کہ ایستادہ باشند ^{۴۴}
 تو نیز موافقت ہمہ کن۔ انگشتاں بہمہ گناراں۔ در پیش مردم خللاں دنداں مکن۔ آب دہن و ^{۵۲}
 بینی باواز بلند مینداز۔ در فائزہ دست بردہن بنہ۔ برومی مردم کابلی مکش۔ انگشت ^{۵۳}
 در بینی مکن۔ سخن نزل آہینتہ مگو۔ مردم را پیش مردم خجل مکن۔ سخن گفتہ دیگر بار نخواہ۔ از سخنی ^{۵۹}
 کہ خندہ آید حذر کن۔ شنائے خود و اہل خود پیش کس مگو۔ خود را چوں زناں مبارای۔ ہرگز ^{۶۲}
 براد از فرزنداں مباش۔ زباں را نگاہ دار۔ وقت سخن دست مجنباں۔ حرمت ہمہ کس ^{۶۴}
 را پاس دار۔ بہ بد اند کساں ہمدستاں مشو۔ مردہ را بہ بدی یاد مکن کہ سود ندارد۔ تا توانی ^{۶۵}
 جنگ و خصومت مساز۔ قوت آزمائے مباش۔ آزمودہ کس را بصلاح گماں مبر۔ نان خود را ^{۶۶}
 بر سفرہ دیگران مخور۔ در کار بد تعجیل مکن۔ برائے دنیا خود را در رنج میفکن۔ ہر کہ خود را بشناسد ^{۶۷}
 اورا بشناس۔ در حالت غضب سخن فہیدہ گوئی۔ با ستیاں آب بینی پاک مکن۔ بوقت بر آمدن ^{۶۸}
 آفتاب محسب۔ پیش مردم مخور۔ از بزرگاں براہ پیش مرو۔ در میان سخن مردم مبرا۔ پیش مردم ^{۷۱}
 سر زانو منہ۔ چپ و راست منکر بلکہ نظر بسوئے زمین بدار۔ اگر توانی بر ستور بر ہنہ سوار مشور ^{۷۲}
 پیش تہماں کسے خشم مکن۔ بہان را کار معزائے۔ با دیوانہ دست سخن مگوئے۔ با قلاشاں ^{۷۳}
 وا و باشاں بر سر چلہا نشیں۔ بہر سود و زیاں آبرو دے خود مرزہ فضول دست کبر مباش۔ ^{۷۴}

بندناظر

کفش، حوتا راست،
 دایاں۔ بدرا آوردن،
 اتارنا۔ چپ، بایاں۔
 ہر سوز۔ ہر طرف یعنی
 بات کرنے سے ہلے
 چاروں طرف، دیکھنے
 دانش، عقل۔ تدبیر، مشورہ۔
 یعنی سوچ بچار کے بعد
 کوئی کام نہ کر۔ امروز آج
 حسد، کل۔ خیر کساں،
 یعنی دوسروں کی نیکی کو اپنی
 نیکی نہ سمجھ خویشاں،
 ہمدردی۔ بخود منکر، اپنے
 آپ کو ردیو
 یعنی غم
 نہ کر
 دہش
 منہ، یہی
 ناک۔ خاہ۔ ادبائی
 یزل، مزاج۔ پاس دار۔
 لحاظ رکھ۔ ہمدستاں
 شریک ناتوانی، یعنی
 جب تک ہو سکے لڑائی
 تھکڑے سے بچو۔
 صلاح بہتری تعجیل جلد بازی
 سفر، دسترخوان
 غضب، غصہ۔ از بزرگاں
 یعنی بزرگوں کے آگے
 مت چلو۔ در سخن مردم،
 یعنی دوسروں کی بات میں نہ آؤ
 ستور، سواری اوباش، بدعاش آوارہ

۹۲ خصوصیتِ مردمِ نخوتِ بگیر۔ از جنگِ دفتنه برکراں باش۔ بے کار و دانگشتری و درم میباش۔
 ۹۳ مراعات کن چنداں کہ خوارنسازی۔ فروتن باش۔ زندگانی کن بحمدائے تعالیٰ
 ۹۴ بصدق، بنفسِ بقہر، باخلق باصفاف، بہ بزرگاں بخدمت، بخرداں بشفقت،
 بدرویشاں بسناوت، بدوستان و یاران بنصیحت، بدشمنان بحکم، بحباہاں
 بخاموشی، بعالمات بتواضع۔ ۹۵ باین طریق بسر بہ برمال کسے طمع مکن و چوں پیش آید
 منع مکن، لیکن چوں بیت آید جمع مکن۔ ۹۶ و گفت سے ہزاراں کلمہ در نصیحت نوشتہ ام،
 سے کلمہ ازاں برگزیدہ ام، دو کلمہ ازاں یاد دار و یک را فراموش گرداں، یعنی خدائے
 تعالیٰ و مرگ را یاد دار و نیکی کردہ را فراموش کن۔ ۹۷ و نیز فرمودہ اند کہ خاموشی بہفت
 خاصیت دارد، زینت است بے پیرایہ، ہیبت بے سلطنت، عبادت بے محنت
 حصار بے دیوار بے نیازی بے حذر، فراغ از کراہاکا تبین، پوشیدن عیبہا۔

بیت

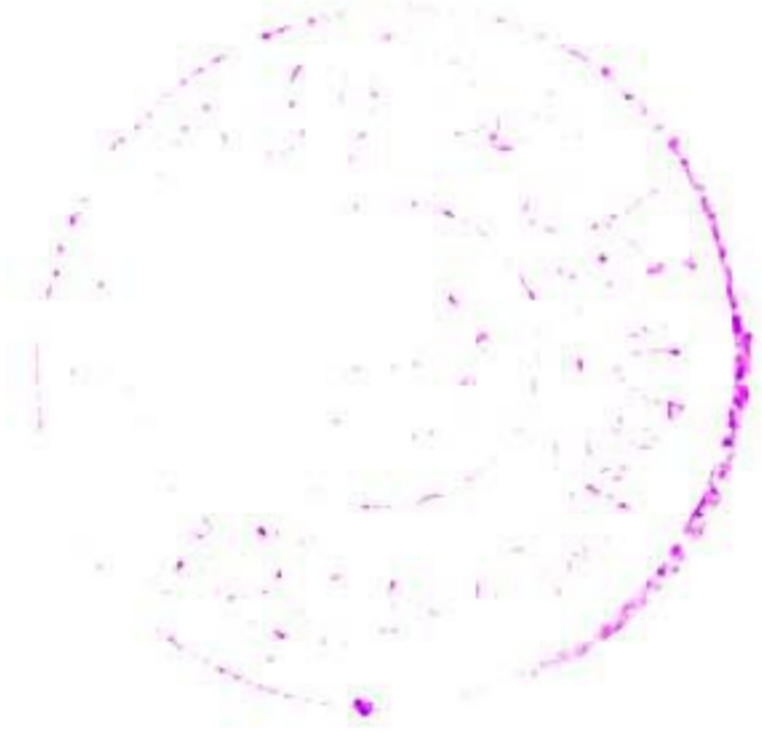
ببطعم ہیچ مضمون نہ لبستن نمی آید | خموشی معنی دارد کہ در گفتن نمی آید

فرد

سینہار اخامشی گنجینہ گو ہر کند | یاد دارم از صدق این نکتہ سر بستہ را

نقل است کہ از وہر سیدند از معنی بلوغ نصیحت، فرمودہ معنی دارد دیکے آں کہ از
 مردنی بیرون آید دوم آں کہ مرد از منی بیرون آید۔ فقط

— ہر قسم کی کتابیں ملنے کا پتہ —

ہماری مطبوعات

۶۱۹۸۴ / ۵۱۲۰۴

۳	۲	۱
تحقیق الفتویٰ ۳۰/-	مرآة التصانیف ۲۵/-	التوسل (عربی اردو) ۶/-
العقد النامی علی { ۶۰/-	مولانا عبدالقدیر بدایونی ۲/-	الحج الفائح ۳/-
شرح جامی (عربی) {	محمد نور ۴/۵۰	الروض المجرد ۷/۵۰
شرح میرزا بہ تاج جمال { ۱۵/-	نغمۂ توحید ۱۸/-	مہتیا زحق ۱۶/۵۰
علامہ خیر آبادی {	یادِ اعلیٰ حضرت ۴/-	استار العلماء و نیاں { ۳۷/-
فیض الادب ۷/۵۰	نقشہ صرف ۴/-	لطف اللہ علی گڑھی {
جواہر المنطق ۶/-	پند نامہ ۴/-	بذل الخوازم ۴/۵۰
شرح مرقات ۱۸/-	کریم حاشیہ محمد عبدالحکیم شرف قادری ۱/-	باغی ہندوستان ۳۰/-
تاسیس النظر (عربی) ۱۰/-	نام حق ۲/-	تذکرہ اکابر اہلسنت ۴۰/-
ایوان اہلسنت المہریہ ۱۲/-	تحف نصاب ۱۳/۵۰	تعارف علماء اہلسنت ۲۷/-
تاریخ نجد و حجاز ۳۹/-	بدائع منظوم ۶/-	تاریخ تنادلیاں ۷/۵۰
تاریخی فیصلہ ۴/-	نجومیہ ۱۲/-	خطبات رضویہ ۳/-
وصایا شریف ۵/-	المرقات (منطق) ۹/-	دوام ایسٹس ۷/۵۰
فقہ اسلامی ۳۶/-	المقدمۃ الجزریہ ۴/-	دونا مور مجاہد ۳/۵۰
دعوت منکر ۱۲/-	العلیق البجلی حاشیہ { ۶۰/-	سبع سنابل (فارسی) ۲۷/-
تذکرہ محدثِ صورتی ۳۰/-	مینیۃ المصلیٰ {	سنی کافر نس (منظر) ۲/-
سلام رضا انگلش ۹/-	تجوید ۲/-	ردداد ۶/-
الدولۃ المکیہ انگلش ۲۱/-	فارسی قاعدہ ۳/-	غایۃ التحقیق ۳/-
سیرت رسول اکرم ۴/۵۰	قانونچہ کھیوالی ۵/-	فتاویٰ قادریہ ۹/-
چودھویں رات کی دوشیزہ ۲/۲۵	صرف مجتہد ال ۶/-	قاضی سلطان محمود (آوان شریف) ۱/۵۰

ہماری مطبوعات

۶۱۹۸۴ / ۵۱۴۰۴

۳	۲	۱
تحقیق الفتاویٰ ۳۰/-	مرآة التصانیف ۲۵/-	التوسل (عربی اردو) ۶/-
العقد النامی علی { ۶۰/-	مولانا عبدالقدیر بدایونی ۲/-	الحج الفائح ۳/-
شرح جامی (عربی) {	محمد نور ۴/۵۰	الروض المجرود ۷/۵۰
شرح میرزا بہ تاج جمال { ۱۵/-	نغمۂ توحید ۱۸/-	مہتیا زہیق ۱۶/۵۰
علامہ خیر آبادی {	یادِ اعلیٰ حضرت ۴/-	استار العلماء ونبیائہ { ۳۷/-
فیض الادب ۷/۵۰	نقشہ صرف ۴/-	لطف اللہ علی گڑھی {
جواہر المنطق ۶/-	پند نامہ ۴/-	بذل الخوازم ۴/۵۰
شرح مرقات ۱۸/-	کریم حاشیہ محمد عبدالحکیم شرف قادری ۱/-	باغی ہندوستان ۳۰/-
تاسیس النظر (عربی) ۱۰/-	نام حق ۲/-	تذکرہ اکابر اہلسنت ۴۰/-
ایوان اہلسنت المہریہ ۱۲/-	تحفہ نصائح ۱۳/۵۰	تعارف علماء اہلسنت ۲۷/-
تاریخ نجد و حجاز ۳۹/-	بدائع منظوم ۶/-	تاریخ تنادلیاں ۷/۵۰
تاریخی فیصلہ ۴/-	نجومیہ ۱۲/-	خطبات رضویہ ۳/-
وصایا شریف ۵/-	المرقات (منطق) ۹/-	دوام ایفیش ۷/۵۰
فقہ اسلامی ۳۶/-	المقدمۃ الجزریہ ۴/-	دونا مور مجاہد ۳/۵۰
دعوت منکر ۱۲/-	العلیق البجلی حاشیہ { ۶۰/-	سبع سنابل (فارسی) ۲۷/-
تذکرہ محدثِ صورتی ۳۰/-	مینیۃ المصلیٰ {	سنی کافر نس (منظر) ۲/-
سلام رضا انگلش ۹/-	تجوید ۲/-	== (ردداد) ۶/-
الدولۃ المکیہ انگلش ۲۱/-	فارسی قاعدہ ۳/-	غایۃ التحقیق ۳/-
سیرت رسول اکرم ۴/۵۰	قانونچہ کھیوالی ۵/-	فتاویٰ قادریہ ۹/-
چودھویں رات کی دوشیزہ ۲/۲۵	صرف مجتہرال ۶/-	قاضی سلطان محمود (آوان شریف) ۱/۵۰